

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919.

Andra kammaren.

Nr 27.

Tisdagen den 18 mars.

Kl. 3 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 11 och den 12 innevarande mars.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna sjukbetyg:

Att riksdagsman David Wiklund, som denna dag blivit av mig undersökt, befunnits lida av spanska sjukan, varför han är oförmögen bevista riksdagens arbete, intygas. Stockholm den 11 mars 1919.

A. Alfvén,
legitimerad läkare.

§ 3.

Herr statsrådet *Palmstierna* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 187, angående statsbidrag till tryckning av doktorsavhandlingar;

nr 188, angående anslag till ny- och ombyggnad vid akademiska sjukhuset i Uppsala m. m.;

nr 205, angående arvoden åt lärare i slaviska språk och i statistik vid universitetet i Lund;

nr 206, angående arvoden åt lektorerna i tyska, franska och engelska språken vid universiteten i Uppsala och Lund;

nr 207, angående lönetursberäkning för docenter vid statsuniversitetet samt Stockholms och Göteborgs högskolor;

nr 203, angående tillfällig löneförbättring under år 1920 för viss personal vid armén;

nr 204, angående höjning av underhåll och pensioner m. m. till indelt manskap vid armén och flottan;

nr 256, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under tredje huvudtiteln för bestridande av kostnader för utförande av vissa demoleringsarbeten å Åland;

Andra kammarens protokoll 1919. Nr 27.

nr 257, med förslag till lag angående inkallande av värnpliktiga för fullgörande av viss tjänstgöring utom landets gränser;

nr 224, med förslag till lag innefattande ändring i 2 kap. 3 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom;

nr 241, om höjande av andra huvudtitelns ordinarie förslagsanslag till ersättning åt domare, vittnen och parter;

nr 242, angående tillerkännande åt pastorn vid tvångsarbetsanstalten å Svartsjö av ett andra ålderstillägg;

nr 235, angående ändring i tiden för återbetalning av ett aktiebolaget svenska linberedningssällskapet tilldelat lån;

nr 236, angående tillägg till gällande grunder för förvaltningen av kronans jordbruksdomäner;

nr 237, angående utbyte av mark mellan kronan och aktiebolaget Skogaholms bruk;

nr 238, angående försäljning till Västerås stad av visst område av kronoegendomen Johannisbergs kungsladugård nr 1—7 med Gränsta nr 1 och 2 i Västmanlands län; samt

nr 246, angående ändringar i gällande grunder för upplåtande av egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar;

och anhöll herr statsrådet Palmstierna därvid om omedelbar remiss till utskott av propositionerna nr 256 och 257.

Herr talmannen hemställde i anledning härav till en början, att kammaren ville enhälligt remittera propositionen nr 256 till statsutskottet.

Ordet begärdes därvid av

Herr *T h o r e*, som yttrade: Herr talman! Jag får med stöd av § 58 i riksdagsordningen anhålla, att ifrågavarande proposition lägges på bordet.

Till följd härav bordlades ifrågavarande proposition.

Vidare hemställde herr talmannen om omedelbar remiss av propositionen nr 257 till behandling av lagutskott.

Även nu begärdes ordet av

Herr *T h o r e*, som yttrade: Då ifrågavarande proposition rör sig om samma ärende som den föregående, så anhåller jag, att även denna proposition lägges på bordet.

Jämväl sistnämnda proposition blev med anledning härav bordlagd.

Övriga avlämnade propositioner bordlades.

§ 4.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande skrivelser och propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet skrivelsen, nr 177, med tillkännagivande att i statsverkspropositionen rörande tilläggsstat för år 1919 under fjärde huvudtiteln bebådad framställning angående återuppförande av en nedbrunnen stallbyggnad vid Norrlands dragonregemente icke kommer att föreläggas riksdagen;

till jordbruksutskottet propositionerna:

nr 186, angående försäljning av en kronan tillhörig tomtedel i Marstrand; och

nr 195, angående försäljning av ett kronan tillhörigt område i Mosjö socken av Örebro län;

till bankoutskottet skrivelsen, nr 196, med tillkännagivande, att i statsverkspropositionen under tionde huvudtiteln bebådad proposition med förslag till lag om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring, icke kommer att föreläggas riksdagen;

till behandling av lagutskott propositionen, nr 215, med förslag till lag om ändrad lydelse av 65 och 67 §§ utsökningslagen och lag om ändrad lydelse av 30 § konkurslagen;

till statsutskottet propositionerna:

nr 209, angående uppförande å ordinarie stat av vissa befattningshavare i kammarrätten m. m.;

nr 210, angående anslag till en ingenjörsvetenskapsakademi; och

nr 211, angående anvisande av medel till förstärkning av arbetskrafterna å finansdepartementets regeringsrättsbyrå;

till bevillningsppts-kottet propositionen, nr 208, med förslag till förordning om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen den 11. oktober 1907, angående beskattning av socker m. m.;

till statsutskottet propositionerna:

nr 212, angående beredande av förbättrade lokaler åt länsstyrelsen i Stockholms län och byggnadsstyrelsen m. m.; och

nr 213, angående bemyndigande för Kungl. Maj:t att för beredande av lokaler åt rikets allmänna kartverk inköpa fastigheten nr 3 i kvarteret Eken med adressnummer 4 vid Engelbrektsgatan i Stockholm m. m.; samt

till bankoutskottet propositionen, nr 214, angående årligt understöd åt t. f. extra vaktmästaren vid tullbevakningen i Hälsingborg Gustaf Henning Gustafssons änka och barn.

§ 5.

Konstitutionsutskottets utlåtanden nr 11—14 och statsutskottets utlåtande nr 33, som nu föredrogos, bordlades åter.

§ 6.

Vidare föredrogos vart för sig och lades till handlingarna bevillningsutskottets memorial:

nr 26, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om väckt motion angående ändrad lydelse av 55 § 2 mom. i förordningen angående försäljning av rusdrycker; och

nr 27, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om väckta motioner om ändring i vissa delar av förordningen angående försäljning av rusdrycker.

§ 7.

Härefter föredrogos, men blevo ånyo lagda på bordet bankoutskottets utlåtande nr 23, andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 3 och andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 3.

§ 8.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Welin*, nr 344, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 166, med förslag till förordning om rätt för kommun att upptaga särskild avgift vid vissa offentliga nöjeställningar;

herr *Lübeck*, nr 345, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 165, angående anslag till upprätthållande av verksamheten vid statens provningsanstalt m. m.;

herr *Källman*, nr 346, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 135, angående tackande av brist i 1918 års räkenskaper för södra K. F. U. K:s husmodersskola;

herr *Strid*, nr 347, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 161, med förslag till lag angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad m. m.; och

herr *Hagman* i Stockholm, nr 348, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 175, med förslag till lag om ändrad lydelse av 1, 2, 9 och 37 §§ i lagen den 17 juni 1916 om försäkring för olycksfall i arbete.

Nämnda motioner blevo på begäran bordlagda.

§ 9.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen angående tilläggsstat för år 1919 under rubrik utgift för kapitalökning gjorda

framställning i fråga om inköp av fastigheten nr 142 i kvarteret Malmen i Nynäshamns köping; samt

från bevillningsutskottet:

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om särskilda avdrag vid 1919 års taxering till bevillning för inkomst samt till inkomst- och förmögenhetsskatt;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 3 § 1 mom. i förordningen den 6 november 1908 angående en särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper; och

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående särskilda bestämmelser om tiden för förvarande av vissa till ledning för taxeringen avgivna deklARATIONER.

§ 10.

Till bordläggning anmäldes jordbruksutskottets utlåtande, nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avhändande av vissa utav byggnadskommissionen för dubbelspåret Rönninge—Ström förvärvade markområden.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

§ 12.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Rehn</i> .	under 10 dagar fr. o. m. den 18 mars,
» <i>Jensen</i>	» 5 » » » 18 »
» <i>Jansson</i> i Edsbäcken	» 11 » » » 19 »
» <i>Moberger</i>	» 10 » » » 19 »
» <i>Erlansson</i>	» 9 » » » 20 »
» <i>Bärg</i>	» 3 » » » 20 »
» <i>Bengtsson</i> i Kullen	» 7 » » » 20 »
» <i>Gustafson</i> i Kasenberg	» 10 » » » 19 » och
» <i>Wiklund</i> i Brattfors	» 10 » » » 19 » .

Vidare beviljades herrar *Branting* och *Adelswärd* ledighet under 4 veckor för att enligt uppdrag av Kungl. Maj:t delta i överläggningar i Paris angående nationernas förbund.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,25 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 19 mars.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 13 innevarande mars.

§ 2.

Upplästes ett till kammaren inkommet sjukbetyg så lydande:

Att ledamoten av riksdagens andra kammare herr *Gustaf Odqvist* på grund av lunginflammation efter influensa är oförmögen att delta i riksdagens arbete under någon tid, intygar
Stockholm den 18 mars 1919.

I. Hedenius,
med. d.r. överläkare.

§ 3.

Herr statsrådet *Palmstierna* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 219, angående tillfällig löneförbättring åt viss personal vid marinen;

nr 220, angående särskild tjänstårsberäkning i fråga om tillfällig löneförbättring för vissa underofficerare av 2:a graden vid kustartilleriet;

nr 201, angående godkännande av en mellan Sverige och Norge avslutad konvention rörande flyttlapparnas rätt till renbetning; och

nr 202, med förslag till lag innefattande bestämmelser i anledning av konventionen den 5 februari 1919 mellan Sverige och Norge angående flyttlapparnas rätt till renbetning.

Nämnda propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 4.

Föredrogos var för sig följande å kammarens bord vilande Kungl. Maj:ts propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionerna:

nr 187, angående statsbidrag till tryckning av doktorsavhandlingar;

nr 188, angående anslag till ny- och ombyggnad vid akademiska sjukhuset i Uppsala m. m.;

nr 205, angående arvoden åt lärare i slaviska språk och i statistik vid universitetet i Lund;

nr 206, angående arvoden åt lektorerna i tyska, franska och engelska språken vid universiteten i Uppsala och Lund;

nr 207, angående lönetursberäkning för docenter vid statsuniversitetet samt Stockholms och Göteborgs högskolor; och

nr 203, angående tillfällig löneförbättring under år 1920 för viss personal vid armén; samt

till bankoutskottet propositionen, nr 204, angående höjning av underhåll och pensioner m. m. till indelt manskap vid armén och flottan.

Vid härpå skedd föredragning av propositionen, nr 256, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under tredje huvudtiteln för bestridande av kostnader för utförande av vissa demoleringsarbeten å Åland, yttrade: *Vid remiss av propositionen nr 256.*

Herr Thore: Herr talman, mina herrar! Jag kan inte underlåta att vid remitterandet av dessa tvenne kungl. propositioner, nr 256, angående anvisande av anslag på tilläggsstat för år 1919 under tredje huvudtiteln till bestridande av kostnader för utförande av vissa demoleringsarbeten på Åland, och nr 257, med förslag till lag angående inkallande av värnpliktiga för fullgörande av viss tjänstgöring utom landets gränser, till en början rikta uppmärksamheten på den utomordentliga hast, varmed meningen är, att dessa tvenne ämnen skola föras igenom i riksdagen. Det väcker ju formligt uppseende, om man begär, att de skola bordläggas på samma sätt som övriga kungl. propositioner till nästa sammanträde, innan de remitteras till respektive utskott, och motionsrätten blir ju så kraftigt beskuren på detta sätt, att den kan sägas knappast existera. Det torde också böra påpekas, att såvitt jag funnit, har denna proposition ännu icke utdelats här i kammaren. varför kammarens ledamöter knappast haft tillfälle att ta del av ärendet.

Nu vet jag, vad som häremot kommer att invändas, nämligen att ärendet är av synnerligen bråskande natur, då demoleringsarbetena skola taga sin början före den 1 april, och att riksdagens ledamöter för övrigt i nästa vecka skola ha ledigt för att deltaga i valen. Det av dessa två skäl, som egentligen är det bärande, är ju det förstnämnda, och det kunde ju ha varit berättigat, ifall samma orsaker hade förelagat som vid Ålandsexpeditionen i fjol. Då *var* det verkligen hast, det gällde, ty då höll förstörelsen på att gå över Åland och dess befolkning. Men i detta fall kan jag inte finna, att det spelar så synnerligen stor roll, om befästningarna demoleras 24 timmar förr eller senare. Om inte hela den styrka, som eventuellt skall komma att sändas till Åland, blir färdig den 1 april, så kan väl en del sändas då och återstoden komma senare. För övrigt må det tillåtas mig att i detta sammanhang påpeka, att motiveringen till den

Vid remiss av
propositionen
nr 256.
(Forts.)

kungl. propositionen är synnerligen kortfattad. Man får nätt och jämnt reda på vad det gäller, och inga vidare handlingar ha, såvitt jag funnit, i detta ärende utlovats, såsom eljest brukar vara fallet, åtminstone då det gäller så stora anslag som 700,000 kronor.

Jag skall emellertid gå ifrån denna sak något in på själva realiteten. Det upplyses i den grå boken, som utdelats till riksdagsmännen, att i början av maj förra året svenska, finska och tyska regeringarna överenskommit att träda i förhandlingar angående avslutande av ett avtal mellan nämnda makter om demolering av de å Ålandsöarna i strid mot gällande internationella bestämmelser uppförda befästningarna, samt att förhandlingar av denna anledning inletts i Mariehamn. Ja, det var, som sagt, i början av maj förra året. Det kanske är skäl att göra en kort översikt av världsläget vid denna tidpunkt. Tyskland hade då med oemotståndlig makt stormat fram på västfronten, överallt i öster var Tyskland herre och hälsades i Finland med jubel såsom befriare från de röda upprorskarorna. I Sydfinland lågo tyska trupper och likaså på Åland. Det officiella Sverige hade ingenting gjort för att förhjälpa den lagliga ordningen i Finland till seger och kunde sålunda inga återtjänster kräva i gengäld. Ålands förening med Sverige låg då så fjärran, att ingen allvarlig tanke därpå kunde hysas. Dithän hade vår regeringspolitik bragt det. Att man då i en för oss mycket dålig situation gjorde det bästa möjliga, nämligen krävde, att Åland skulle vara obefästat i överensstämmelse med Paristraktaten av år 1856, alltså att alla befästningar skulle demoleras, det kan man finna i sin ordning; det måste anses ha varit god politik vid den tidpunkten.

Läget i fråga om Ålands befästningar har emellertid genom världskrigets utgång blivit ett helt annat nu än under maj 1918. Tyskland har förlorat herraväldet i Östersjön, och alla dess trupper äro dragna från Finland och Åland. Finland har härigenom tvingats att orientera sig åt annat håll, åt västmakterna och åt Skandinavien, däribland främst Sverige. För upprätthållande av sin självständighet mot barbartrycket från öster måste det i nuvarande läge kunna påräkna hjälp från Sverige. Det är under sådana förhållanden, som själva Ålandsfrågan, det vill säga Ålandsöarnas förflyttande till Sverige, trätt i förgunden, under det att frågan om befästningarnas raserande tills vidare blivit ett spörsmål av sekundär betydelse. I årets trontal säges: »I Ålandsfrågan har ett första resultat vunnits genom överenskommelse mellan Sverige, Finland och Tyska riket om demolering av de på ögruppen uppförda befästningarna. Ett nytt betydelsefullt moment har tillkommit genom Ålandsbefolkningens uttryckta önskan om återförening med Sverige. Ifrån svensk sida möter denna önskan en varm genklang och Jag understödjer hos Finlands regering den åländska framställningen om en fri folkomröstning rörande ögruppens framtida ställning.» Det är just detta betydelsefulla moment, nämligen Ålandsbefolkningens enhälligt uttalade önskan att bli förenad med Sverige och möjligheten att få denna önskan realiserad, som bragt frågan om befästningarnas demolering i ett annat läge.

Det synes mig nu, som om huvudfrågan, nämligen till vilket land Åland skall höra, bör först avgöras, och därefter frågan om befästningarnas demolerande. Över huvud taget anser jag, att ur sjömilitär synpunkt befintligheten eller icke-befintligheten av lantbefästningar på Åland icke spelar så stor roll, som man kanske föreställer sig. Det är Ålands geografiska läge intill Sverige, hamnarna vid dess kuster och den vida, ogenomträngliga skärgården där bakom, som är det centrala i hela detta spörsmål.

I en svensk-finsk kompromiss om Åland måste ju sakens utgång, så vitt jag kan se, bli endera av följande: antingen kommer Åland att överföras till Sverige, och då kräver Finland befästningarnas raserande, och Sverige medger det naturligtvis. *Det är den slags kompromiss, som vi önska.* Eller också blir det så, att Åland överföres till Finland, Sverige kräver befästningarnas slopande, och Finland medger det. Det är den slags kompromiss, som vi *icke* vilja ha. Men jag kan icke värja mig för den tanken, att vi hålla på att glida över just på den senare kompromisslinjen. Jag menar således, att det är i viss mån prejudicerande för oss att allaredan nu, innan huvudfrågan är avgjord, påbörja demoleringsarbetena på Åland.

Ja, nu kommer givetvis att häremot sägas, att en överenskommelse har ingåtts, och även om tredje man, d. v. s. i detta fall Tyskland, f. n. knappast kan sägas vara part i målet, så måste nog i allt fall uppgörelsen mellan Sverige och Finland stå fast. Det måste emellertid framhållas, att det är regeringen, som uppgjort arrangemanget, och att det alltså återstår riksdagens beslut i saken. Riksdagen kan acceptera överenskommelsen genom att antaga de ifrågasvarande propositionerna, och den kan ställa sig ovillig mot saken genom att avslå propositionerna. Om riksdagen ställer sig på den senare ståndpunkten, d. v. s. avslår propositionerna, så behöver det icke betyda annat, än att riksdagen anser, att i Ålandsfrågas nuvarande läge det icke är förenligt med svenskt intresse, icke till Sveriges nytta, att demoleringsarbetena påbörjas, förrän frågan om Ålands hemorts rätt är avgjord, i varje fall icke nu omedelbart.

Men menar man måhända, att, sedan demoleringsarbetena fullgjorts eller kanske under den tid detta arbete pågår, just detta slopande av befästningarna skall underlätta uppgörelsen i Ålandsfrågan i den av oss önskade riktningen? Jag tillåter mig tvivla på den saken. Enligt vad som uppgives i propositionen, skall Sverige tillåtas att vid demoleringen använda sig av högst 150 man militärtrupper; någon begränsning av den finska styrkan synes icke ingå i överenskommelsen, såvitt jag kan finna. Det är icke uteslutet, att de finska militärtrupperna kunna bli till antalet betydligt överlägsna de svenska och tagas från en trakt i Finland, där man icke är vänligt stämd mot Sverige. Man vet ju från i fjol, att förhållandet mellan den finska skyddskåren och Ålands befolkning icke precis var vad man skulle kunna kalla kordialt. Förhållandena på Åland äro, som vi veta, för närvarande ytterst ömtåliga. Den från Frankrike hemvändande deputationen har, enligt vad det förmäles.

Vid remiss av
propositionen
nr 256.
(Forts.)

Vid remiss av
propositionen
nr 256.
(Forts.)

av de finska myndigheterna under hot om häktning förbjudits att lämna Åland. Tror man, att de på båda sidorna upprörda och stridiga känslorna skola stillas, om man sänder militär till platsen i detta ärende och med den sinnesstämning, som måhända kommer att framträda? Det skulle förvåna mig, om så bleve fallet.

Vill man sålunda närmare skärskåda denna sak om demoleringsarbetena på Åland, som omedelbart nu skola igångsättas, och se till, hur frågan för närvarande ligger och till vilka konsekvenser ett antagande av propositionerna kan leda, så torde det vara skäl, att riksdagen mycket noga tänker sig för, innan den binder sig för vad det här är fråga om.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **H e l l n e r**: Det var en punkt i vad den föregående talaren yttrade, som jag tillåter mig att beröra, och det är hans kritik mot, att regeringen ifrågasätter en sådan utomordentlig hast i behandlingen av detta ärende, att, som han säger, riksdagen icke kan hinna fullt penetrera frågan. Jag vill med anledning härav framhålla, att i den överenskommelse, som är träffad angående demolering av befästningarna, är uttryckligen stadgat, att denna skall börja den 1 april. Det är sålunda alldeles uppenbart, att riksdagen måste ta sin ståndpunkt i frågan före den dagen.

Talaren har vidare yttrat, att inga handlingar äro utlovade och att motiveringen är kort. Jag vill då erinra om, att i propositionen uttryckligen står, att handlingarna skola tillhandahållas vederbörande utskott, och där komma också traktaten samt beräkningarna rörande de behövliga medlen att företes.

Vidare anfördes ej. Kammaren beslöt att överlämna ifrågasvarande proposition jämte de i anledning av densamma inom kammaren avgivna yttrandena till statsutskottet.

Härefter föredrogos var för sig övriga på bordet liggande propositioner; och remitterades därvid

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 257, med förslag till lag angående inkallande av värnpliktiga för fullgörande av viss tjänstgöring utom landets gränser; och nr 224, med förslag till lag innefattande ändring i 2 kap. 3 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom;

till statsutskottet propositionerna:

nr 241, om höjande av andra huvudtitelns ordinarie förslagsanslag till ersättning åt domare, vittnen och parter; och

nr 242, angående tillerkännande åt pastorn vid tvångsarbetsanstalten å Svartsjö av ett andra ålderstillägg; samt

till jordbruksutskottet propositionerna:

nr 235, angående ändring i tiden för återbetalning av ett aktiebolaget svenska linberedningssällskapet tilldelat lån;

nr 236, angående tillägg till gällande grunder för förvaltningen av kronans jordbruksdomäner;

nr 237, angående utbyte av mark mellan kronan och aktiebolaget Skogaholms bruk;

nr 238, angående försäljning till Västerås stad av visst område av kronoegendomen Johannisbergs kungsladugård nr 1—7 med Gränsta nr 1 och 2 i Västmanlands län; och

nr 246, angående ändringar i gällande grunder för upplåtande av egnahemslägenheter från vissa kronoegendomar.

§ 5.

Vidare föredrogos var efter annan de på kammarens bord ligande motionerna; och överlämnades därvid

till konstitutionsutskottet motionen nr 344 av herr *Welin*:

till statsutskottet motionerna:

nr 345, av herr *Lübeck*; och

nr 346, av herr *Källman*: samt

till behandling av lagutskott motionerna:

nr 347, av herr *Strid*; och

nr 348, av herr *Hagman* i Stockholm.

§ 6.

Jordbruksutskottets nu föredragna utlåtande nr 35 bordlades åter.

§ 7.

Till avgörande förelåg först andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 2, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående initiativ till internationell överenskommelse rörande fastslående av livets okränkbarhet såsom grundval för en mänsklig samhällsordning. *Ang. internationell överenskommelse rörande livets okränkbarhet.*

I en inom andra kammaren väckt och till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 313, hade herr *Werner* yrkat, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att den svenska regeringen måtte taga initiativ till att med anledning av världskrigens och inbördeskrigens blodutgjutelse samt ståndrätternas, revolutionernas och kontrarevolutionernas blodsterror genom internationell överenskommelse och särskilt vid den blivande fredsuppgörelsen livets okränkbarhet måtte fastslås såsom grundval för en mänsklig samhällsordning samt såsom ett uttryck därför dödsstraffet måtte utplånas ur staternas strafflagstiftning.

Utskottet hemställde, att ifrågavarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Ang. inter-
nationell över-
enskommelse
rörande livets
okränkbarhet.

(Forts.)

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, yttrade:

Herr W e r n e r: Herr talman, mina herrar! Utskottet har i detta utlåtande hemställt, att den av mig väckta motionen icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda. Jag anser för min del, att de skäl och motiv, som åberopats till stöd för denna hemställan, icke äro av den betydelse, som utskottet vill göra gällande. Utskottet har framhållit, att en av första lagutskottet med anledning av en annan motion föreslagen utredning om dödsstraffets borttagande m. m. genom första kammarens beslut i ämnet icke vunnit riksdagens bifall, och fortsätter sedan: »Då sålunda frågan om dödsstraffets avskaffande icke blivit för svensk del avgjord, torde svenskt initiativ till andra makter i denna sak icke kunna komma i fråga.»

Jag anser, att just det, som här framhållits såsom ett motiv för ett avslagsyrkande, motiverar en motsatt uppfattning. Vi ha så mycket större anledning — andra kammaren åtminstone för sin del — att bibehålla de gamla traditioner, som vi i detta fall tidigare följt i fråga om dödsstraffets lämplighet eller icke lämplighet. Vad beträffar den omständigheten, att det icke skulle vara juste att göra en dylik hänvändelse till ett internationellt forum, bara därför att första kammaren avslagit ett framkommet förslag om dödsstraffets avskaffande eller att vi icke här i landet skulle ha några motsvarande förutsättningar, så vill jag erinra om föregående parallellfall. Det brukar väl i regel vara så, att, då man hänvänder sig till ett dylikt internationellt forum, så är det väl därför, att de missförhållanden, som råda inom det egna landet i ett visst avseende, icke kunna på annat sätt avlägsnas. Man sätter sig icke då som någon mästar över andra, utan tvärtom. Jag erinrar mig just nu från dagspressen en notis om, att från engelsk sida initiativ tagits till vissa arbetarskyddsfrågor, och det har framställts krav genom enskilt initiativ från samma håll att få dem beaktade vid de förestående fredsförhandlingarna. Och jag tar alldeles för givet, att de krav, som där framförts, komma att vinna det beaktande, som initiativtagarna för sin del ansett sig kunna förutsätta.

Även riksdagens andra kammare, som naturligtvis bör fatta alla sina beslut utan sidoinflytelser från vad första kammaren beslutar eller från vad som här i landet är kutym, har i ett parallellfall från 1914 års B-riksdag beslutat i en annan fråga — det gällde då kvinnornas nattarbete — att göra en dylik internationell hänvändelse. oaktat vi naturligtvis här i landet icke hade någon sådan lag mot kvinnornas nattarbete, utan tvärtom icke lyckats genomdriva en dylik.

Det är nu ett tillfälle, som jag för min del tror aldrig återkommer, ett tillfälle, då det helt enkelt är vår plikt att göra de insatser, som vi kunna göra för en mera mänsklig syn på tingen, för att det mänskliga livet åtminstone skall bli erkänt som det högsta. Då andra kammaren tre gånger förut har bifallit ett förslag om, att ifrågavarande straffart bör ur svensk strafflag bortfalla, och senast för åtta dagar sedan utan votering biföll första lagutskottets förslag i sådant

avseende, så kan jag icke finna någon anledning, varför kammaren icke nu skall avgiva åtminstone en opinionsyttring genom att för sin del bifalla motionen.

Jag yrkar alltså bifall till motionen och avslag på utskottets hemställan.

Ang. internationell överenskommelse rörande livets okränkbarhet.

(Forts.)

Herr Swartling: Herr talman, mina herrar! Den föreliggande motionen avser icke, såsom man skulle ha anledning sluta sig till den siste ärade talarens anförande, någon fråga om dödsstraffets avskaffande eller icke. Den innefattar fastmer en enkel framställning om, att svenska regeringen måtte ta initiativ till en internationell överenskommelse rörande dödsstraffets avskaffande eller rättare sagt rörande fastslående av livets okränkbarhet såsom grundval för en mänsklig samhällsordning samt såsom ett uttryck därför dödsstraffets utplånande ur staternas strafflagstiftning.

Utskottet har, såsom ock framgår av dess korta utlåtande, icke på något sätt inlåtit sig på frågan om dödsstraffets vara eller icke vara. Utskottet har icke haft någon anledning att göra det. Det har endast fäst sig vid, vad som själva motionen innefattar. I den vägen har utskottet, såsom också här synes, framfört två motiv, varför det ansett, att motionen icke måtte föranleda någon kammarens åtgärd.

Det första motivet är, såsom synes, att man anser, och det förefaller mig med full rätt, att man icke bör inbjuda till förhandling om fastslående av en sak, i fråga om vilken man själv icke ännu inlagit någon bestämd ståndpunkt eller bildat sig en bestämd uppfattning. Det påpekas i detta hänseende av den siste ärade talaren, att det vore inkonsekvent, att man ställde sig på den ståndpunkten, då man ju förut i fråga om andra saker tagit initiativ, utan att först ha sin egen ställning klar. Jag vet nu icke, hur det förhåller sig härmed och har icke varit i tillfälle att konstatera riktigheten av talarens påstående i detta avseende. Jag vill emellertid påpeka, att det härvidlag är en högst väsentlig skillnad, om, såsom han nämnde, det toges ett enskilt initiativ i en viss fråga; något sådant kan naturligtvis alltid göras, och det får den enskilde stå för. Men här är fråga om ett officiellt ingripande från svenska regeringens sida, och jag föreställer mig, att man då har större pretentioner på, att man skall veta, vad man gör. Detta är alltså första motivet för ett avstyrkande av motionen, och det synes mig bärande.

Sedan har utskottet också påpekat, att en framställning till förman för motionärernas principiella yrkande nu icke skulle ha någon större utsikt att leda till någon praktisk påföljd, och det är naturligtvis ytterligare ett skäl att icke tillstyrka en åtgärd såsom den här föreslagna.

Jag ber, herr talman, att med dessa korta ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Werner: Herr talman! Det är alldeles riktigt naturligtvis, som herr Swartling säger, att här avses en framställning till regeringen angående svenskt initiativ i denna fråga. Men det är helt

Ang. internationell överenskommelse rörande livets okränkbarhet.

(Forts.)

naturligt, att den fråga, det här gäller, färgar framställningars art. Det var icke så, jag yttrade, att det endast varit på enskilt initiativ, som framställningen gjorts av sådant slag, som det här gäller. Vid B-riksdagen 1914 beslöt andra kammaren i ett fall, som lag absolut liknande detta och där första kammaren avslagit en hemställan om initiativ angående en internationell överenskommelse om nattarbete för kvinnor, att trots detta för sin del göra en dylik hemställan, och året därpå, 1915, blev ju också skrivelseförslag i ämnet från båda kamrarna avlåtet till regeringen. Vi ha följaktligen tradition för, att andra kammaren visat sig kunna fatta sina beslut oberoende av de förutsättningar, på vilka utskottet här bygger sitt utlåtande. Det visade sig då även, att i första kammaren finnes en tämligen avsevärd minoritet, som anser, att ett dylikt ingripande eller initiativ från svensk sida kan och bör tagas. Det väcktes en liknande motion av herr Lindhagen i första kammaren för några dagar sedan angående vissa kravs framställande vid förestående internationella uppgörelser; det gällde då ett absolut liknande fall, där det dock i första kammaren blev en avsevärd minoritet på 23 röster gent emot de 54, varmed motionen avlogs. Jag är fullt övertygad om, att dessa 23 minoritetsröster i första kammaren representerade just den folkliga sidan av saken, som dock i andra kammaren åtminstone borde ha sitt hemvist, och jag hoppas också, att den har det.

Med hänsyn härtill skall jag fortfarande yrka bifall till motionen. Det kan från vår sida icke bli något annat än en opinionsyttring och beaktas av den delegation, som vi sent omsider har fått vid fredsuppgörelsen, och en dylik opinionsyttring från andra kammaren anser jag helt enkelt vara vår plikt och skyldighet att göra.

Herr Hansson i Stockholm: Herr talman! Jag begärde ordet närmast med anledning av utskottets motivering. Jag vill dock göra det allmänna uttalandet, att man kan endast med glädje hälsa en motion som denna, så långt den ger uttryck åt avsky mot våldet och mot den bristande respekten för människors liv. Man kan uttrycka så mycket större glädje häröver, som denna motion kommer från ett parti, vilket inom sig rymmer den grupp inom vårt svenska samhälle, vilken är den enda, som propagerar en terror under vissa förhållanden. Motionens almäna ideella syfte kan dock uppenbarligen icke vinnas genom något lagstadgande. Emellertid har man i utskottsutlåtandet på ett ganska märkvärdigt sätt, synes det mig, motiverat sitt avslagsyrkande. Utskottet har framhållit, att genom första kammarens beslut rörande dödsstraffet, denna fråga för Sveriges del icke avgjorts, och att det därför skulle vara olämpligt att här bifalla en motion avseende ett regeringsinitiativ för en nationell lagstiftning på området. Jag har intet yrkande om bifall till motionen, men det förefaller mig, som om det hade varit angeläget, att i motiveringen i stället hade betonats, att andra kammaren utan votering opinerat mot dödsstraffet och att endast en röst i första kammaren hindrade, att det blev hela den svenska riksdagens uttalande. Det förefaller mig, som om just den omständigheten är av betydligt större vikt

än den omständigheten, att det lyckades för de reaktionära elementen i medkammaren att med den förseglade sedelns hjälp fortfarande binda Sverige vid en förlegad ståndpunkt rörande dödsstraffet. För min del skulle jag finna det olämpligt, om andra kammaren biträdde en motivering, som på det sättet så att säga representerar endast det reaktionära elementet uti denna fråga.

Ang. internationell överenskommelse rörande livets okränkbarhet.
(Forts.)

Jag anhåller därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan i dess kläm, men avslag å dess motivering.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen samt 3:o) bifall till det av herr Hansson i Stockholm under överläggningen gjorda yrkandet; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i sistnämnda proposition.

§ 8.

Å föredragningslistan fauns härefter upptaget andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående initiativ till en internationell överläggning om genomförandet genom mellanfolklig överenskommelse av ett världsspråk m. m.

Ang. införande av ett världsspråk m. m.

Uti en inom andra kammaren avgiven och till dess femte tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 312, hade herr *Ericson* i Funäsdalen yrkat,

1:o) att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte taga initiativ till en internationell överläggning om genomförandet genom mellanfolklig överenskommelse av ett världsspråk, avsett att inläras i alla världens skolor, ävensom framföra denna sak till övervägande särskilt vid underhandlingarna om det blivande fredsslutet; och

2:o) att vid eventuell prövning av utrymme och företrädesrätt vid den svenska språkundervisningen i skolorna mellan olika främmande levande språk medtaga i övervägandet icke blott tyska, franska och engelska utan även det för oss i framtiden så viktiga och närliggande ryska språket, ävensom ägna någon begynnande uppmärksamhet även åt det kinesiska språkets framtidsbetydelse för vårt land.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr *Ericson* i Funäsdalen: Herr talman! Den här frågan har varit föremål för debatt i riksdagen tämligen många gånger, och det är ju, såsom framgår av utskottsutlåtandet, ett vackert resultat av utredningar, som man kommit till under de år, frågan förut varit föremål för riksdagens prövning.

Ang. infö-
rande av ett
världsspråk
m. m.
(Forts.)

Jag tycker verkligen, att de skäl, som sista gången, år 1917, av utskottet anfördes för ett avslag å motionen, nu äro i ett något annat läge än då. Då anförde man såsom det huvudsakliga skälet, att världen för tillfället var i en sådan situation, att frågan icke kunde anses ha någon möjlighet att komma fram. Sedan dess har läget ute i världen väsentligen förändrats, och jag tycker verkligen, att man skall ha synnerligen svårt att förneka, att något lämpligare tillfälle för en sådan frågas framförande icke kan givas, än vad just nu är förhållandet.

När vi nu stå inför möjligheten, att det efterlängtade och mycket omtalade nationernas förbund skall bli verklighet, så bör det väl också vara en av de närmaste uppgifterna, man har att tänka på, att just inrätta den församlingen på sådana grunder, att det verkligen kan bli möjligt för folken i hela världen att deltaga i en sådan församling.

Man talar i våra dagar mer än någonsin förr om demokratien och dess oerhört stora betydelse. Man för oupphörligt det talet på läpparna, men när det kommer till kritan, ser det ut, som om man hade anledning misstänka, att detta blott är läpparnas bekännelse. under det att hjärtat är långt därifrån. Man har ju tänkt sig, att nationernas förbund skall bli en demokratisk inrättning, kronan på det demokratiska verket. Men skall man nu utestänga det stora människomaterialet från möjlighet att självt kunna deltaga i dess förhandlingar, och skall man i fortsättningen liksom hittills vid de internationella underhandlingarna vara hänvisad till det lilla fåtal, som är i besittning av förmåga att behärska olika språk? Jag tror verkligen, att andra kammaren har allt skäl att börja reflektera över, om man inte borde sätta demokratien i tillfälle att härvidlag göra sig hörd på ett bättre sätt än hittills varit möjligt.

Jag fäster mig också för min del vid, att utskottets motivering tyckes vilja hänga upp sig på, att det är ovisst, om Sverige kan få något inflytande på de blivande fredsunderhandlingarna och därmed naturligtvis också på möjligheten att organisera världen i enlighet med nationernas förbund. Vi ha nu under de senaste dagarna fått bekräftelse på, att vi verkligen äga en sådan möjlighet, och vi ha ju också fått av Kungl. Maj:t utsedda ombud att representera Sverige vid fredsuppgörelsen. Jag tror därför, att man numera kan ha skäl till det uttalandet, att vi icke blott, såsom utskottet säger, kunna hoppas på, att Kungl. Maj:t skall, när tillfälle gives, göra vad göras kan för saken, utan att riksdagen också borde hjälpa till och göra vad den kan att stödja Kungl. Maj:t i detta fall. Jag tycker därför, att man, sedan frågan fått ett annat läge, än den hade, när utskottsbetänkandet skrevs, nämligen såtillvida, att det kan konstateras, att Sverige verkligen får ett inflytande vid fredsunderhandlingarna nu har anledning att återförvisa detta ärende till utskottet i och för förnyat övervägande inom detsamma.

Jag skulle gärna yrka bifall till motionen i dess helhet, men jag kan dock mycket väl vara med om, att de två andra punkterna i motionen, angående de ryska och kinesiska språken, kunna få

vila. Jag håller däremot mycket styvt på, att densamma i vad an-
gär världsspråket bör av riksdagen nu bifallas, varför jag skall be
att få yrka, att frågan återförvisas till utskottet för förnyad be-
handling.

*Ang. infö-
rande av ett
världsspråk
m. m.*

Fort.

Herr Hagman i Stockholm: Herr talman, mina herrar! Jag
har icke begärt ordet för att ge anledning till någon lang och uttöm-
mande debatt i denna fråga, såsom blev fallet vid detta ärendes be-
handling i medkammaren för ett par dagar sedan.

Jag har dock ansett mig böra, såsom en gammal anhängare av
världshjälpspråket, understryka den stora vikt och betydelse, som en
lösning av detta spörsmål skulle ha framförallt för arbetarklassen i
alla länder och enkannerligen naturligtvis för arbetarklassen i smasta-
terna. Av utskottets betänkande och kanske särskilt av den bilaga, som
är fogad därvid, framgår ju också med all önskvärd tydlighet, att de
sakkunniga språkmännen i vårt land uppskatta frågans vikt och be-
tydelse. Det är också önskvärdt, att det utsäges här i kammaren, att vi
ingalunda avse att avskaffa de nationella språken, vilket påstående
ofta i agitationen framföres mot oss, som äro anhängare av världs-
språkstanken: vår mening är ju endast att åstadkomma ett hjälpspråk
vid sidan av de nationella. Jag anser mig kunna göra dessa uttalan-
den angående denna frågas vikt och betydelse, så mycket hellre som
jag under ett 20-årigt intresserat arbete på detta område haft till-
fälle att många gånger muntligen konferera på de i utskottsutlåtandet
särskilt omnämnda språkförslagen med representanter för andra na-
tioner, samt att jag genom en omfattande korrespondens med olika
främmande länders medborgare också kunnat konstatera användbar-
heten i skrift av språkförslagen i fråga.

Som sagt, sympatierna från utskottets sida för motionens inner-
sta tankegång äro tydliga och klara.

Jag måste emellertid säga, att det förefaller mig vara en inkon-
sekvens, när motionären framhåller, att man också borde gå fram på
den linjen att föra fram de ryska och kinesiska språken vid sidan av
strävandet för ett internationellt språk, och detta därför, att därest
sistnämnda linje vore genomförbar, man icke skulle behöva ett sär-
skilt arbete för dessa tvenne för oss dock rätt främmande nationella
språk.

Det är emellertid tydligt, att, såsom förhållandena f. n. gestalta
sig i världen, har världsspråkstanken, även om riksdagen i vårt land
beslutar att bifalla motionen, ingen möjlighet att göra sig gällande
ute bland de stora nationernas representanter, som naturligtvis borde
vara de, som i första hand toge initiativ på detta område. Det föreligger
just nu så många andra stora och viktiga frågor av rent mate-
riell innebörd, att man inte kan hoppas på, att initiativ från vårt
land skulle få någon nämnvärd betydelse. Jag tror därför, det är
nödvändigt för alla dem, som intressera sig — teoretiskt eller prak-
tiskt — för detta ändamål att gå det enskilda initiativets väg och
därigenom söka åstadkomma större förståelse för och större anslutning
till dessa strävanden. Och jag är fullkomligt övertygad därom, att

Ang. infö-
rande av ett
världspråk
m. m.
(Forts.)

när dessa fått en större omfattning än vad nu är fallet, det blir en uppgift även för regeringarna att vidtaga åtgärder härvidlag, och att se till, att man på en framkomlig väg kan föra frågan till en lösning. Det är för arbetarklassen i alla länder synnerligen angeläget, att något göres på detta område, så att man kan underlätta betingelserna för en intimare samverkan mellan nationerna.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Herr *Eriksson* i Stockholm instämde häruti.

Herr *Swartling*: Herr talman, mina herrar! Jag har för min del mycket litet att tillägga efter det uttalande, som nu senast gjordes av den föregående talaren. Jag gläder mig över, att det från hans sida blev klart, att man har utläst den sympati för själva världs-
språkstanken, som utskottet velat ge uttryck åt. Men därifrån och till att tillstyrka bifall till motionen är naturligtvis steget ganska stort. I det fallet tyckes ju också den siste ärade talaren ha samma uppfattning som jag.

Jag begärde ordet närmast med anledning av det yrkande, som gjordes av herr *Ericson* i Funäsdalen, då han, såsom jag fattade honom, begärde återremiss av ärendet med hänsyn till det förändrade läge, som skulle inträtt särskilt ifråga om Sveriges ställning till fredskongressen i Paris. Jag vill nu för min del säga, att det enligt min mening icke finnes någon som helst anledning att se saken på detta sätt. Jag är nämligen livligt övertygad om, att det står fast, att vid de förhandlingar, som nu föras om en hel del saker i samband med uppgörelsen vid fredsslutet, det absolut icke kommer att finnas plats för problem av den beskaffenhet, som det nu är fråga om. Det föreligger ingen som helst anledning att hoppas, att bara därför, att vi sända några ombud till Paris, man där skulle se sig föranlåten att taga upp den här frågan.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad samt herr talmannen givit propositioner först på bifall till utskottets hemställen samt vidare på bifall till yrkandet om ärendets återremitterande till utskottet för ny behandling, blev utskottets hemställen av kammaren bifallen.

§ 9.

Föredrogs andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående en förbättrad yrkesstatistik.

Utskottets hemställen bifölls; och skulle, jämlikt § 63 riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 10.

Härefter föredrogos vart för sig:

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av dels väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utfärdande av bestämmelse om försäljning av ägg i öppen bod efter vikt, dels väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående obligatorisk försäljning efter vikt av livsmedel; samt

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § och 18 § 11, 43, 55 och 56 punkterna i lagen om val till riksdagen den 26 maj 1909; och

nr 12, i anledning av väckt motion angående skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om framläggande av förslag till ändrade bestämmelser i visst syfte i förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 11.

Vidare förekom till behandling konstitutionsutskottets utlåtande, nr 13, i anledning av väckt motion om ändring i vissa hänseenden av gällande kommunallagar. *Ang. kommunala beslut om inköp av fast egendom.*

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 36, hade herr *Lindhagen* föreslagit, att riksdagen — för främjande av bostadsfrågan, skogshushållningen och andra viktiga ändamål — ville för sin del besluta eller hos Kungl. Maj:t begära förslag till sådana ändringar i gällande kommunallagar, att kvalificerad majoritet icke vidare skulle erfordras för beslut om inköp av fast egendom även där inköpet ej avsåge genomförande av fastställd stadsplan eller tomtindelning samt att för sådant fall med vanlig majoritet skulle kunna beviljas anslag för ändamålet, även om medel därtill skulle anskaffas genom upplåning.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade likväl avgivits:

av herrar *Larsson* i Västerås, *Hallén*, *Zander*, *Engberg* och *Leander*, som ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen — — (lika med motionen) — — besluta att hos Kungl. Maj:t — — beslut inom kommunal-, municipal- och stadsfullmäktige om inköp — — genom upplåning; och

av herr *Olof Olsson*.

Utskottets hemställan upplästes. Därefter yttrade:

Herr *Larsson* i Västerås: Herr talman! Som herrarna finna, har jag jämte fyra andra ledamöter av denna kammare avgivit en

Ang. kommunala beslut om inköp av fast egendom.
(Forts.)

reservation vid detta utskottsutlåtande. Frågan gäller, huruvida den bestämmelse, som återfinnes i våra kommunallagar rörande kvalificerad majoritet för inköp av fast egendom, fortfarande skall bibehållas. Motionären, herr Lindhagen, har för sin del ansett, att denna bestämmelse bör avskaffas snarast möjligt, särskilt med hänsyn till bostadsfrågan och även andra viktiga angelägenheter.

För min del har jag alltid hyst stor tvekan, då det gällt dylika inskränkningar i kommunernas självbestämmanderätt. Senast vid urtima riksdagen förra året tillät jag mig i samband med rösträttsförslaget framhålla mina betänkligheter mot det förslag, som då förelåg rörande kvalificerad majoritet i vissa fall.

Vad angår den punkt, som det här är fråga om, torde väl knappast någon kunna bestrida, att den kan föranleda åtskilliga olägenheter för respektive kommuner. Ja, den kan t. o. m. föranleda, att kommunerna hindras i sin utveckling, hindras att på ett för dem lämpligt sätt sörja för kommunens invånare.

Det är uppenbart, att bostadsfrågan blir allt mer och mer brännande för många samhällen; särskilt i städerna, men även ute på landsbygden, är denna fråga synnerligen bekymmersam. För min del tror jag, att, om bostadsfrågan över huvud skall kunna få en tillfredsställande lösning, det nog blir nödvändigt, att kommunerna taga sig an densamma på ett helt annat sätt, än hittills varit fallet. Och skola de göra detta i större utsträckning än hittills, bör man ock se till, att ej genom lagstiftning lägga onödiga hinder i vägen, och jag anser, att ett sådant hinder föreligger just i den bestämmelse, varom här är fråga, nämligen att det skall erfordras $\frac{2}{3}$ majoritet, för att ett stadsamhälle eller ett större samhälle på landsbygden skall kunna få lov att inköpa jord. En första förutsättning, för att kommunerna skola kunna göra någonting effektivt i bostadsfrågan, är, att de ha tillgänglig tomtmark.

Utskottet har anfört, att enligt utskottets uppfattning »är det icke lämpligt att vidtaga ändringar i dessa bestämmelser, innan erfarenhet vunnits, huru lagarna den 23 december 1918 om ändrad lydelse i vissa delar av de särskilda kommunallagarna komma att verka». Jag tror, att i vad det här gäller kan man väl knappast på grund av nämnda lagar räkna med någon särskild förändring. Man har som skäl för kvalificerad majoritet i detta fall framhållit, att när det är fråga om beslut rörande inköp av fastighet i en kommun, så bör ett sådant beslut ha en säker majoritet bakom sig bland kommunens invånare.

Nu vill jag erinra om, att denna bestämmelse infördes först 1907 genom beslut i samband med fastställande av den 40-gradiga skalan. Om man sålunda tidigare har räknat med, att då den 40-gradiga skalan tillämpades, det skulle vara en allmän mening bakom ett beslut om inköp av fastighet, så vill jag fästa uppmärksamheten på, att den kvalificerade majoritet, som grundades på denna skala icke kunde giva ett uttryck för befolkningens mening. Nu däremot, då vi ha lyckats komma därhän, att den 40-gradiga skalan slopats och varje kommuns invånare, som nått en viss ålder, har lika rätt

att göra sitt inflytande gällande på de kommunala angelägenheterna, så kan man alltid vara förvissad om, att just befolkningens vilja får ett uttryck i de kommunala besluten även om de fattas med enkel majoritet.

Ang. kommunala beslut om inköp av fast egendom.

Forts.)

Under sådana förhållanden anser jag, att det icke längre föreligger något behov att bibehålla denna bestämmelse. Då den infördes, uttrycktes till och med från högerhåll, där man varit synnerligen angelägen om dylika s. k. garantier, tvekan om, huruvida man icke gick för långt. Och i riksdagens beslut togs också undan från denna bestämmelse sådana beslut, där det var fråga om inköp av fast egendom för genomförande av fastställd stadsplan eller tomtindelning. I dessa två sistnämnda fall skulle fortfarande enkel majoritet gälla. Jag tror, att man kan jämföra dessa båda fall med bostadsfrågan och anse den vara av samma betydelse, ty då det gäller inköp av fastighet för ordnande av bostadsförhållandena i ett samhälle, så torde väl detta också kunna ha lika stor betydelse, som då det är fråga om genomförande av stadsplan eller tomtindelning.

Det synes mig, att knappast något bärande skäl kan anföras för att bibehålla denna bestämmelse, och under sådana förhållanden, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den reservation, som är fogad till detta utlåtande. Denna reservation har något inskränkt motionärens förslag, då detta avser beslut inom kommunerna i allmänhet, under det att vi i reservationen hemställt om, att den kvalificerade majoriteten må bortfalla beträffande inköp av fastighet, då det gäller beslut därom inom kommunal-, municipal- och stadsfullmäktige, sålunda inom kommunernas representativa församlingar. På en kommunalstämma eller allmän rådstuga kan det ju tänkas, att det kan uppstå en tillfällig majoritet, som icke uttrycker kommunens invånarens mening i saken. Men då man endast håller sig till de representativa församlingarna, så torde man icke behöva befara — som någon uttryckt sig — någon överrumpling eller dylikt, utan där kommer saken att prövas ordentligt. På den grund ha vi reserverat oss, att utskottet i anledning av herr Lindhagens motion bort hemställa, att riksdagen — för främjande av bostadsfrågan, skogshushållningen och andra viktiga ändamål — ville för sin del besluta att hos Kungl. Maj:t begära förslag till sådana ändringar i gällande kommunallagar, att kvalificerad majoritet icke vidare erfordras för beslut inom kommunal-, municipal- och stadsfullmäktige om inköp av fast egendom även där inköpet ej avser genomförande av fastställd stadsplan eller tomtindelning samt att för sådant fall må med vanlig majoritet beviljas anslag för ändamålet, även om medel därtill skola anskaffas genom upplåning.

Jag anhåller herr talman, att få yrka bifall till denna reservation.

I detta anförande instämde herrar *Janson* i Kungsör, *Engberg*, *Leander*, *Tengdahl* och *Zander*.

Herr *Kahlström*: Herr talman! Jag skall be att på grund

Ang. kommunala beslut om inköp av fast egendom. av de skäl, som blivit anförda i utskottets motivering, få yrka bifall till utskottets hemställan.

(Forts.)

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade, av herr Larsson i Västerås m. fl. avgivna reservationen; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övertvägande ja godkänd. Votering begärdes emellertid, till följd varav nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren med avslag å konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 13, bifaller den vid utlåtandet fogade, av herr Larsson i Västerås m. fl. avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Voteringen utvisade 68 ja mot 50 nej, vid vilken utgång kammaren således med avslag å utskottets hemställan bifallit den av herr Larsson i Västerås m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

§ 12.

Ang. rätt till detaljhandel med rusdrycker.

Härpå förelåg till avgörande konstitutionsutskottets utlåtande, nr 14, i anledning av väckt motion om införande av bestämmelser angående kvalificerad majoritet inom stadsfullmäktige, kommunalfullmäktige eller kommunalstämma såsom villkor för meddelande av rätt till detaljhandel med rusdrycker.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionutskottet hänvisad motion, nr 169, hade herrar *Räf* och *Johanson* i Huskvarna hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om sådana förändringar i vederbörliga förordningar, att för beviljande av detaljhandel med rusdrycker ansökningsen därom skulle vara tillstyrkt av $\frac{2}{3}$ bland stadsfullmäktige, kommunalfullmäktige eller kommunalstämma inom den kommun, där försäljningen vore avsedd att äga rum.

Utskottet hemställde, att föreliggande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

av herr *von Mentzer*, som yrkat, att förevarande motion måtte av riksdagen bifallas;

av herr *Janson* i Kungsör, som ansett, att motionen bort av utskottet tillstyrkas;

av herr *Runefors*; samt

av herrar greve *Alexander Hamilton*, *Zander* och *Engberg* beträffande viss del av motiveringen.

Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.
(Forts.)

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, anförde:

Herr R ä f: Herr talman, mina herrar! Detta är första gången, som nykterhetssaken varit realbehandlad av konstitutionsutskottet, och det kan därför vara nog så intressant att se, vilken ställning konstitutionsutskottet har till saken i fråga. Detta är synnerligen intressant just nu, inför de stundande landstingsmannavalen, för vilka det kan var en ganska god vägledning, vilken ställning man har att vänta från konstitutionsutskottet.

Betraktar man det utslag, som kommit från konstitutionsutskottet, och jämför det med de utslag, som brukat komma från bevillningsutskottet, som alltid haft att sysselsätta sig med dessa frågor, så kan man egentligen icke ha någon bättre förhoppning i avseende å handläggningen i konstitutionsutskottet av hithörande ärenden, än man förut haft i avseende å bevillningsutskottet. Jag ber herrarna särskilt lägga märke till närvarande förteckningen vid detta konstitutionsutskottsbetänkande. Där skola vi helt säkert träffa på sådana namn, att vi känna oss mycket överraskade över att icke finna dessa bland reservanterna i stället för att finna dem bland dem, som tillstyrkt utskottet att antaga vad som här är föreslaget. Och jag må säga, att efter detta kommer jag att hysa ännu större betänklighet mot åtskilligt av det upplysningsarbete, som bedrivs ute i landet beträffande nykterhetssaken, än jag förut haft oaktat jag verkligen hyst mina dubier även förut, synnerligen sedan jag hörde den diskussion — som jag här icke vill blotta på något sätt — som fördes en hel dag i konstitutionsutskottet angående saken i fråga.

Det förhåller sig på det sättet, att enligt 21 § av gällande kommunalförordningar fordras enkel majoritet vid avgörande av alla frågor med undantag av några särskilda fall, och dessa fall uppgå till icke mindre än 11, ja, man kan säga till 11 + 3 eller 14 olika fall. Varför man bestämt kvalificerad majoritet i dessa fall är, som vi nyss hört, för att skydda sig på kommunalstämmorna mot överrumpling. Man har varit rädd för överrumpling i sådana fall, där konsekvensen av beslutet skulle bli alltför allvarlig för kommunen i fråga. Så är t. ex. bestämt, som vi kanske nyss hört, att när det gäller anslag till nya ändamål och nya behov, så skall det vara kvalificerad majoritet, därför att icke dessa anslag må komma alltför mycket överraskande, utan man skall kunna hinna besluta på ett förnuftigt sätt i saken i fråga.

Nu ha vi emellertid att besluta i kommunerna också i avseende å rusdrycksförsäljning. Jag och min medmotionär ha därför ansett det vara behöfligt att så att säga uppflytta denna sak bland de andra 11, som jag nyss omförmälde, så att även för beviljande av rätt till de-

Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.
(Forts.)

taljhandel med rusdrycker det må behövas kvalificerad majoritet, d. v. s. att det skulle erfordras $\frac{2}{3}$ majoritet för att tvinga på en kommun brännvins- eller ölförsäljning.

Vår motivering härför återfinna herrarna i motionen, i fall ni ha i någon mån studerat den. Vi tala där också om den stora fara, som ligger i överraskningar i dylika fall inom kommunerna. Det är nämligen på det sättet, det veta herrarna sedan gammalt, att begäret efter rusdrycker och begäret efter guld spinner rätt vad det är trådar över kommunerna och i synnerhet över de små kommunerna, så man vet icke ordet av, innan det dimper ned, så att säga, i en kommun en försäljning av spirituosa. Och detta har fortfarande precis samma verkan, som det alltid haft: det verkar mycket skadligt i moraliskt och andligt avseende. Dessutom ha vi ansett och även uttalat i motionen, att nykterhetssaken borde väl ha något företräde i jämförelse med dess vedersakare. Det är att märka, att det icke är fråga om förbud utan endast om en så stark garanti som möjligt gentemot begäran om och meddelande av tillåtelse till försäljning av spritdrycker.

Nu övergår jag till utskottets utlåtande. Utskottet relaterar först, hurusom denna fråga varit föremål för behandling vid 1876 års riksdag. Detta gjorde, att jag gick in i biblioteket för att titta efter, hur frågan den gången behandlades. Det var då en mycket grundlig överläggning i första kammaren. Efter en längre diskussion, varunder frågan betraktades från olika synpunkter, beslöt första kammaren utan votering att biträda ett sådant förslag, som det här gäller. När frågan sedermera kom till andra kammaren var det nära att samma beslut fattades även där. Det var nämligen 76 röster mot 74. Så låg frågan vid 1876 års riksdag. Nu är det egendomligt att finna, att utskottet säger, att om det förslag ginge igenom, som jag här framlagt, så vore det fara värt, att det skulle åsamka nykterhetsintresset skada i stället för nytta. Förstå det, den som kan! Jag har verkligen icke kunnat förstå någonting sådant. Jag hoppas, att jag under diskussionen får klar och bestämd upplysning om, vari denna skada för nykterhetssaken verkligen skulle bestå.

Vidare säger utskottet, att det allmänna rättsmedvetandet skulle komma att alltför mycket reagera mot någonting sådant som detta. Ja, det beror på vad man förstår med det allmänna rättsmedvetandet. Utskottet tycks för sin del anse, att det allmänna rättsmedvetandet representeras av 50 % plus 1 av de i röstningen deltagande. Jag kan för min del icke godkänna denna princip i fråga om dygd och last. Jag kan knappast godkänna den i fråga om viss penningvaluta, men det hör ju dock till de världsliga sakerna. Men i fråga om dygd och last kan jag icke underkasta mig och anser, att icke heller samhället bör underkasta sig en sådan dom.

Vad som härvidlag är mest förvånande är att finna i närvarande-förteckningen namn på även sådana personer, som jag vet måste ställa sig avvisande till en sådan princip, men likväl biträtt utskottets förslag.

För övrigt får jag säga, att det är omöjligt att räkna ut på

vilket sätt vi här i landet någonsin skola kunna komma till rusdrycksförbud, om man skall tänka sig, att ingen kommun bör tvingas i det avseendet, vare sig av den ena majoriteten eller den andra. Då säger jag bestämt ifrån, att vi genast kunna taga avsked från förbudstanken. Jag vill även erinra om, att på den tiden, då det lokala vetot var på tapeten, så gillades den av mig nu föreslagna principen över allt i landet. Nu är emellertid frågan endast den: vill man giva något företräde åt nykterhetsintresset i jämförelse med rusdrycksintresset, eller vill man det icke? Den, som icke vill giva något företräde åt nykterhetsintresset, måste ju rösta mot motionen, men den, som vill giva företräde åt nykterhetsintresset, måste uppenbarligen lämna sin röst till förmån för det yrkande, som jag kommer att göra.

Jag vill också säga, att jag kommer att begära votering, hur diskussionen än går, ty saken har mycket stor principiell innebörd icke blott i detta fall, utan också i många andra avseenden, som återfalla på den utgång, som voteringen här får.

Herr talman! Jag ber att få yrka avslag å utskottets hemställan och bifall till motionen.

Med herr Räf förenade sig herrar *Jonsson* i Hökhult och *Andersson* i Eliantorp.

Herr *Engberg*: Herr talman, mina herrar! Jag får verkligen säga, att visserligen hade jag väntat mig, att herr Räf skulle framställa sakläget, sådant det var inom konstitutionsutskottet, på ett synnerligen förenklat sätt, men jag hade ändå icke trott, att han skulle driva förenklingen så långt, som han gjorde den här gången. Jag ber verkligen att få inlägga en gensaga mot hela inledningen till hans anförande, där han tog konstitutionsutskotts majoritetens ståndpunkt till utgångspunkt för ett försök att misstänkliggöra dess uppfattning inför de förestående landstingsmannavalen. Han hänvisade också till närvarandeförteckningen, själfvallet med den underförstådda meningen, att där finnas åtskilliga kända nykterhetsmän, och att han nu hade så att säga lyckats nagla fast dem vid skampålen, därför att de icke biträtt denna motion. Han sade vidare, att han var mycket betänksam gentemot upplysningsarbetet i nykterhetsfrågan med anledning av diskussion, som förts i konstitutionsutskottet, i fråga om vilken han emellertid ingalunda ville lyfta på slöjan. Ja, herr Räf, jag har inte samma diskretion därvidlag, utan jag finner, att jag utan vidare inför kammaren kan klargöra, huru meningarna lågo mot varandra inom konstitutionsutskottet, och vilka skäl som åberopades från den ena och från den andra sidan. Sedan skall kammaren tvivelsutan själf kunna avgöra, var sakskaalen ha förelegat, om de ha legat på vår sida, som biträtt utskottets hemställan eller om de legat på reservanternas sida.

Herr Räf anförde i sin motivering, att det här gällde att gardera sig gentemot överrumplingar och att det förelåg särskilt fara, när det gällde guld och rusdryckerna. Jag är icke alldeles övertygad om,

Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.
(Forts.)

Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.

(Forts.)

att herr Räf och hans parti göra klokt i att draga in frågan om guldet i denna fråga, när det gäller, huruvida en rösträttsbestämmelse skall vara sådan, att överrumpling kan var möjlig eller icke. Jag tror snarare, att därest någon möjlighet från guldets sida att åstadkomma en överrumpling skulle föreligga, så skulle herr Räf trots sin affischerade avsky för de världsliga tingen likvisst alltid vara till finnandes på den sida, som även där tvivelsutan skulle låta en vanlig majoritet avgöra i stället för en kvalificerad.

Men när nu herr Räf går fram med sin motivering, så lägger han upp som utgångspunkt, att det beror på, vilket värde man tillmäter nykterhetssaken som sådan. Alltså, om det finns en sak, som man tillskriver högre värde än någon annan, så skall man gardera den saken med särskilda rösträttsbestämmelser på sådant sätt, att den grupp, som är för saken, skall behöva mobilisera upp ett mindre antal röster än den grupp, som står emot saken. Och så hänvisade han i det sammanhanget till den princip, som legat till grund för det lokala vetot. Han antyder också i sin motion, som vi behandlat i konstitutionsutskottet, ett enahanda samband. Det är nu ingenting annat än puder. Ty varenda människa, som känner till, huru frågan med det lokala vetot låg, vet också, att den kvalificerade majoritet, som där ifrågasattes, gällde ingalunda fattande av beslut för det första, utan den gällde själva den konsultering varvid befolkningen skulle uttala sin mening angående det ena eller det andra tillståndet. Och märk, att där var ju tanken hela tiden, att vare sig det ena eller det andra tillståndet skulle råda inom kommunen, så skulle det vara med majoritetens vilja. Ty vare sig det gällde införande eller upphävande, tarvades där $\frac{2}{3}$ majoritet. Det är alltså en ståndpunkt, som är raka motsatsen till den av herr Räf utvecklade. Ty vad innebär herr Räfs ståndpunkt? Jo, den innebär, att $\frac{1}{3}$ + en skall här kunna slå vakt kring ett tillstånd gentemot $\frac{2}{3}$ — en. Den enda argumentering, som kan presteras för en sådan uppfattning, måste då vara den, att man tillmäter den uppfattning, som dessa $\frac{1}{3}$ + en ha, så stort värde, att dessa personers röster erhålla ett särskilt röstvärde. Ur demokratisk synpunkt måste jag säga, att ett insläende på en sådan väg är i högsta grad vanskligt, och jag måste också på den punkten tillkännagiva, att när jag antecknat en blank reservation mot viss del av utskottets motivering, så är det därför, att enligt min uppfattning skulle icke huvudsynpunkten ha varit frågan, om nykterhetsintresset skadas eller icke, utan huvudsynpunkten skulle ha varit denna allmänna demokratiska, huruvida en minoritet, där den allmänna opinionen på det intimaste sätt sammanhänger med frågan, skall kunna hålla stånd gentemot en stor majoritet.

Herr Räf må vidare komma ihåg, att ur ren nykterhetssynpunkt spelar hela hans arrangemang icke någon roll, därför att om man vill begagna sig av möjligheten att förhindra upplåtande av detaljhandelsrättighet, så föres man dock till ett nytt kontrollområde, och det blir alltså icke så, som herr Räf tycktes vilja göra gällande, att det betyder en torrläggning, därest man här kunde åstadkomma ett förhindrande av denna upplåtelse, utan det betyder, att man föres till ett an-

nat kontrollområde och att det blir en transportfråga, när man vill överkomma sprit. Och är det så, att en minoritet här skall kunna gentemot en majoritet upprätthålla sin uppfattning, så kommer det otvivelaktigt att få den återverkan, att man känner sig i högsta grad förargad och träd för nära, när man å ena sidan ser, att det icke är fråga om en torrläggning, men å andra sidan man genom denna minoritets uppträdande blir tvingad att underkasta sig en hel mängd svårigheter och besvärligheter.

Det ligger sålunda icke på det sätt, som herr Räf velat göra gällande, utan på ett helt motsatt sätt. Och jag är alldeles övertygad om, att denna kammarens nykterhetsvänner skola handla i nykterhets-sakens eget intresse, därest de gå emot den av herr Räf hävdade uppfattningen. Ty skulle vi en gång slå in på den vägen, då skulle vi i denna fråga enligt min mening så gå emot all demokratisk grund-åskådning å ena sidan och å andra sidan åstadkomma så mycken onödig förargelse, att vår egen sak därav skulle lida förfång. Det är därför, herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på herr Räfs motion.

Herr Räf: Herr talman! Det gestaltar sig i denna diskussion ungefär på samma sätt, som det gestaltade sig, när jag för några år sedan motionerade om riksdagshusets torrläggning. Jag började bli nästan vilsen, huruvida jag hade med brännvinsdirektörer och ölbryggare, eller med, som de uppgåvo sig vara, nykterhetens allra mest framstående män att göra. Och när jag hört på det anförande, som här i dag hållits från herr Engbergs sida, och tänker på den diskussion, som vi hade inom utskottet, så gör det på mig samma intryck som då, och jag önskar verkligen också, att det måtte gå ut över landet med vinnande av samma effekt, som det hade den gången. Ty bara folk i det förra fallet fick litet reda på, hur det verkligen låg till med de s. k. nykterhetsvännerna här i riksdagen, så började de tala med dessa nykterhetsvänner i de respektive orterna, och resultatet av detta blev i sin ordning, att när de kommo tillbaka, så kände de sig en liten smula mjuka och röstade året därpå för vad de förut röstat emot.

Man kan, när man lyssnar till denna diskussion, omöjligt få annat intryck, än att man här håller uppe rusdrycksintresset i samma valör i lagstiftningsavseende som nykterhetsintresset. 50 % + en mot 50 % — en, det är det, som skall vara avgörande. Denna demokratiska dogm har jag aldrig kunnat gå med på och kan aldrig gå med på i avseende å sedlighet och last. Jag kan icke, då man ställer dygd och last mot varandra, gå med på en dom, som avkunnas på detta sätt. Man måste klargöra för sig huruvida nykterhetsintresset har företrädde moraliskt framför rusdrycksintresset, och är det så, att nykterhetsintresset har något företrädde i det avseendet, så bör man ställa sig i överensstämmelse med det företrädde, som här gives.

Då säger herr Engberg, att detta är icke rent demokratiskt. Jag frågar icke efter, huruvida det är demokratiskt eller icke, ty det har

*Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.
(Forts.)*

Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.
(Forts.)

hänt, att även demokraterna kunnat begå mycket stora misstag. Det har blivit sagt här i kammaren en gång, att det s. k. folkväldet på sin tid föranledde det där oerhörda dådet, som följde av orden: korsfäst, korsfäst! Och det är icke blott det dådet, som är begånget under folkväldets tryck, utan många andra sedliga och moraliska blodsdåd ha blivit begångna med hjälp därav. Därför synes det mig, att man först skall tänka på vad som är rätt och dygd och vad som är orätt och vad som måste räknas såsom last. Och lasten har så nära sällskap med rusdryckerna och har haft det i alla tider, att man kan gott ställa dem på samma plan. Det ena flyter av det andra lika ovillkorligt som rök av eld.

Jag skall nämna ett annat exempel på vad folkmajoriteten har för betydelse. Det var, då Herodes lät hugga huvudet av Johannes och folket jublade utanför och upphöjde honom till en Guds ängel. Men herr Engberg, var det rätt eller var det galet gjort? Och vill han icke fästa sig vid händelser ur den kristna historien, så skall jag gå till den hedniska och påminna om en händelse, som inträffade 350 år där förut, då Sokrates dömdes, jag vill minnas med 281 röster mot 219. Var det rätt, vad dessa 281 sade eller vad de 219 sade? Eller då Sokrates en annan gång själv satt vid domstolen och reserverade sig mot hela domsförrättningen och var ensam om att taga avstånd? Några år därefter sade alla om Sokrates, att han hade handlat rätt, och att de 49 domarne hade handlat orätt.

Det går icke att på detta sätt draga upp jämförelse och fastställa en dogmatisk sats, som vi aldrig skulle kunna komma över. På det sättet komma vi aldrig till rusdrycksförbudet i Sveriges land.

Nu säger man här, att endast den här tredjedelen skulle slå vakt om rusdrycksintresset. Ja, är icke det nog, om man vinner den förmånen, att när det verkligen gäller kritiska ögonblick och man ser, att det icke går an att hålla tillbaka för samhällets eget bestånd och ett laglydigt handhavande av nykterheten, det då finnes denna tredjedel, som kan begära att luckan öppnas.

Så menade herr Engberg vidare det, att det hjälper icke, om kommun efter kommun torrlägges, då det i alla fall finnes rusdrycker i närgränsande kontrollområde. Vet då icke herr Engberg, att det har varit fördelaktigt, ju mer vi lyckats torrlägga kommun efter kommun i Sveriges land? Kan verkligen herr Engberg taga på sitt ansvar, att kanhända bland dessa 80 % av Sveriges landskommuner den ena efter den andra överspinner av rusdrycksintresset och penningintresset, och vi på det sättet åter få krogarna öppnade i vårt land? Då ha vi med alla våra reformer gått 50 år tillbaka i nykterhetsavseende.

Jag vidhåller på det allra bestämdaste mitt yrkande.

Herr Zander: Herr talman! Då herr Räf hänvisat till förteckningen över de vid detta ärendes behandling inom utskottet närvarande ledamöterna och därigenom gjort gällande, att det fanns åtskilliga nykterhetsvänner, som han hade väntat skulle ställa sig på hans

linje, så ber jag att få yttra några ord med anledning av hans förslag.

Jag ber då att få erinra om, att detta förslag kan sägas vara i avseende å nykterhetssaken eller det spörsmålets omfattning ganska radikalt och att följaktligen man även kunnat vänta, att radikala nykterhetsvänner skulle ha anslutit sig till detsamma. Men jag ber att få säga, att man kan vara radikal nykterhetsvän, utan att man vill bryta mot vissa grundprinciper, när det gäller tillämpningen av radikalismen. Det är ju påtagligt, att här trycker herr Räf på en åskådning, som jag icke kan sympatisera med i alla avseenden och följaktligen icke kan tillämpa, även om det skulle gynna mig i ett speciellt fall.

För övrigt skulle man också kunna säga, att man måste sätta ett frågetecken för, om i herr Räfs framträdande i nykterhetsfrågan avsikten är helt och fullt att gagna själva saken. Han har så starkt understrukt här, att det är prejudicierande eller i varje fall mycket intressant att i detta fall kunna konstatera konstitutionsutskottets ställning till nykterhetsfrågan, alldeles speciellt därför, att vi stå inför landstingsmannavalen. Han hänvisade också till, vilken uppmärksamhet som skulle ägnas häråt i landet, med hänsyn till den uppmärksamhet, som på sin tid ägnades frågan om riksdagsrestaurangens torrläggning. Sådana där jämförelser tycker jag på ett mycket tydligt sätt ådagalägga herr Räfs radikalism i nykterhetsfrågan. Det är icke alltid med utgångspunkt att tjäna nykterhetssaken, som han gör sin nykterhetspolitik, utan man har en känsla av, att det gäller också något annat. Och jag vill säga, att även ur den synpunkten, att jag icke kan gilla en sådan strävan att använda nykterhetsfrågan i olika syften ute i valarbetet, kan jag icke sympatisera med herr Räfs åskådning i detta fall.

Det göres gällande här, att detta förslag skulle förekomma överrumplingar på kommunalstämmorna. Ja, det kan visserligen sägas, att sådan överrumplingar kunna åstadkommas i vissa fall. Men jag vill för min del säga, att i det avseendet får nykterhetsfolket vara vaksamma och icke låta sig överrumplas. Finnes det majoritet för hindrande av brännvinsförsäljning i en kommun, så bör givetvis denna majoritet göra sig gällande vid stämman och icke sova i den tron, att allt går bra i alla fall. Och då det gäller ett lagstiftningsarbete, som så djupt ingriper i de personliga förhållandena, och man därvid velat bygga på majoritetsprincipen, så att ingen skulle komma och säga, att här i alla fall finnes ett flertal, som vill ha denna brännvinsförsäljning, och därför bör flertalet få göra sig gällande, när så är, bör man icke gå med på, att en minoritet skall kunna vara den förhärskande, även om man har en känsla av, att det skulle vara det bästa och för kommunen fördelaktigaste.

Det skulle givetvis vara åtskilligt mera att säga här särskilt i anledning av herr Räfs sätt att argumentera för sin sak. Men jag skall i detta fall icke ingå på ett bemötande av hans synpunkter. De ha ju vänt sig huvudsakligen mot herr Engberg, och jag tänker, att han själv kommer att svara på den saken.

Ang. rätt till
detaljhandel
med
ruödrycker.
(Forts.)

Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.
(Forts.)

På grund därav, att den motivering, som är skriven för utskottets förslag, icke är sådan, att jag ansett, att alla skäl, som bort anföras, där kommit till sin rätt, har jag antecknat en reservation mot viss del av motiveringen, men i sak ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Engberg: Herr talman! Jag ber att få fastslå för det första, att herr Räf nu gjort en betydande reträtt, och i stället för att försöka resa ett försvar för den ursprungliga position, som han byggde upp i sitt första anförande, så slog han nu över till att i allmänhet tala om förkastligheten av demokratiens princip. Han förde över debatten på ett annat område och talade om Herodes och Johannes och Sokrates o. s. v. Men eftersom vi äro inne på den historien, herr Räf, så kanske jag ändå — när han varnade för demokratiens tillämpning på dygd och last och på det andliga livets högre områden — bör erinra om, att den heliga treenighetsläran kom till på ett berömt kyrkomöte med den knappaste majoritet, som över huvud taget kan tänkas.

Men i alla fall upptog nu herr Räf den synpunkten, att även om man ställer sig på den ståndpunkt, jag ställt mig, så skulle man, när man för över ett kontrollområde till ett annat, väl ändå därigenom vinna en *fortgående* torrläggning. Ja, naturligtvis, herr Räf, den saken har jag icke förnekat. Jag har bara påpekat detta, att det blir så mycket odiösare med denna $\frac{2}{3}$ majoritet, som vederbörande inom ett visst område dock måste märka, att här inträder icke torrläggning, utan här inträda en hel del svårigheter och trakasserier på grund av en minoritets uppträdande, som majoriteten måste finna sig i. Nog är det väl ändå solklart, att man i en sådan här fråga, som på det allra närmaste angår den allmänna opinionen, står starkare och säkrare, om man vet, att vad man här håller uppe inom kommunen sker med majoritetens vilja och icke emot dess vilja. Jag får verkligen säga herr Räf, att om det gäller själva rusdrycksförbudet, så kommer jag aldrig för min del att vara med på, att detta förbud genomföres, med mindre jag har säkerhet för, att där bakom står majoriteten. Och på samma sätt menar jag, att även i sådana här partiella åtgärder, som ha den räckvidd som denna åtgärd otvivelaktigt har, det är nödvändigt att ha majoriteten med sig och icke emot sig. Jag måste därför som demokrat säga, att det finns ingen annan väg att gå än den, som konstitutionsutskottet här anvisat, och jag ber därför, herr talman, att än en gång få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Janson i Kungsör: Herr talman! Utan att vilja ställa mig solidarisk med vare sig motionen eller motionärernas framställning här, så vill jag ändå yrka bifall till det yrkande, motionärerna kommit till, om fordran å $\frac{2}{3}$ majoritet, då det gäller rusdrycksförsäljnings införande i en kommun. Det kan icke hjälpas, att jag kan icke se saken annorlunda, än att här gäller det att avvärja en olycka, och då anser jag, att en minoritet har full rätt att

göra sin mening gällande mot en majoritet. Jag ber på den grund att få säga, att jag kan icke annat än yrka bifall till motionens syfte.

Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.

(Forts.)

Herr Leander: Herr talman! Det har visat sig, att den fråga, som vi nu diskutera, har förmåga att sätta sinuena i svallning. Jag tror dock, att vi böra diskutera även denna fråga med den besinning och det lugn, som den verkligen kräver.

Man har nu här rent av velat skrämman med att det skulle bli bolsjevikisk minoritetsdiktatur, om motionärernas yrkande skulle vinna framgång. Men detta är väl ändå att göra sig skyldig till överdrift. Det är icke fråga om något annat än att från kommunernas gränser utestänga en vara, som visat sig vara fördärlig för många samhällsmedlemmar, och i dylika fall anser jag, att kvalificerad majoritet ändå kan försvaras. Ty ingen kan väl påstå, att någon skada sker, om det lyckas minoriteten att hålla vederbörande samhälle fritt från rusdrycksförsäljning. Man påstår, att sådant skulle väcka förargelse, och utskottet har ansett, att detta skulle skada nykterhetsverksamheten. Men mina herrar, om nykterhetsvännerna alltid varit så där försiktiga och om vi alltid tagit hänsyn till vad våra motståndare haft att anföra och icke kommit med annat, än vad dessa kunnat acceptera, då tror jag verkligen, att vi stått kvar på husbehovsbränningens ståndpunkt ännu den dag som i dag är. Ty vi ha ju alltid stött på motstånd, när vi velat göra in-skränkningar i rusdryckstrafiken.

I föregående ärende ansåg jag mig kunna biträda dem, som ville ha bort kvalificerad majoritet i fråga om inköp av fastigheter. Här däremot har jag ansett mig vara oförhindrad att biträda reservanternas förslag. Jag har icke varit med i utskottet vid ärendets behandling, men hade jag det varit, så hade säkerligen även jag kommit att reservera mig. Ty man har gjort den erfarenheten, att många människor äro mer intresserade av att skaffa sprit till ett samhälle än att skaffa jord för bostadsändamål o. s. v.

Av denna anledning skall jag, herr talman, be att få förena mig med dem, som yrka bifall till motionen.

Herr Eliasson instämde häruti.

Herr Räf: Herr talman! Jag tror, att i den närmaste tiden skola vi få uppleva sådana dagar, att vi skulle vara synnerligen tacksamma inom de olika kommunerna, om riksdagen nu kunde fatta beslut i positiv riktning i avseende å min motion. Tager jag icke alldeles miste, har under senare år -- och kanske just sedan utredningen angående rusdryckssaken kom att läggas i den s. k. kungl. nykterhetskommitténs hand -- rusdrycksintresset betydligt tilltagit icke bara hos försäljare, utan även hos det uppväxande släktet. Den, som något följt med tiden, kan icke undgå att iakttaga detta. Och jag må säga, att under de senare krisåren har också något annat uppväxt bredvid, och det är någonting, som

Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.
(Porta.)

heter moraliskt förfall. Jag försäkrar herrarna, att om rusdrycksfloden på nytt utgjutes i det moraliska förfall, som tilltagit på senare år, så skola herrarna få se, vilken betydelse det har för Sveriges land. Jag måste därför på det allra allvarligaste tillhålla åtminstone dem, som äro nykterhetsvänner i kammaren, att tänka sig en liten smula för, innan de avgiva votum mot min motion och till förmån för konstitutionsutskottets utlåtande.

Nu är det också det egendomliga, att när jag lyssnar till mina motståndare i denna fråga, så är det obegripligt, vilka motsägelser de omedelbart kasta fram. Om jag jämför vad utskottet här sagt och vad herr Zander och herr Engberg sagt, så komma de i kollision med varandra alla tre. Herr Zander har nu uttryckligen sagt ifrån, att förslaget är synnerligen radikalt nykterhetsvänligt. Om man däremot läser konstitutionsutskottets betänkande, så finner man, att utskottet sätter i fråga, om förslaget icke kan vara till skada för nykterhetssaken. Skall jag tro konstitutionsutskottet eller de enskilda medlemmarna däri? Eller skall jag hänföra det här till vad reservanterna anse, när de tala om, att de reservera sig i ett och annat mot utskottets motivering? Då blir i allt fall dessa två herrar stående mot varandra i viss mån. Jag vet verkligen icke, huru jag skall draga ihop trasorna här för att få ett helt tyg av allt detta. I det andra ögonblicket heter det, att det gäller icke nykterhetssaken. När jag hörde på det första och lyssnade till det andra, så tänkte jag: det var besynnerligt, huru samma talare kunna få ihop det.

Så säger man, att jag skulle spekulera i politik. Jag undrar, i vilket parti jag då skulle spekulera? Om jag ser på utskottets utlåtande, så kan det väl icke vara i högerpolitik eller socialistisk politik. Utan om jag här skulle spekulera i något, så skulle det väl vara i frisinnad politik, ty det frisinnade partiet har i detta fall varit tillmötesgående, jag vill icke säga, mer än jag väntat, men dock så mycket tillmötesgående, att jag anser mig ha anledning vara tacksam. Alltså skulle jag stå här i dag och spekulera i frisinnad politik. Men det är någonting till den grad främmande för mig, att vad jag än skulle spekulera i, icke vore det i den nuvarande frisinnade politiken.

Nu säger herr Zander, att man bör icke låta överrumpla sig på kommunalstämmorna. Ja, jag har också givit ett vapen, för att man skall kunna skydda sig mot dylika överrumplingar, herr Zander. Men det vapnet kastar man bort, och så säges det helt platoniskt, att man skall icke låta överrumpla sig. Varför då icke taga detta vapen, som är så omedelbart givet, naturligt och effektivt? Herr Zander vet lika väl som jag, att det är omöjligt att få kommunalstämmorna tillsammans precis som man önskar. Om man nu är nykterhetsvän och vill skydda sig mot intrånget i fråga, så borde man väl icke ett ögonblick tveka att vara med om att ställa denne knekt så att säga vid dörren, som säger: här kommer ingen in, om ni icke har $\frac{2}{3}$ majoritet! Då har man redan på förhand ett ganska effektivt vapen mot överrumplingar, ja, så effektivt, att nyk-

terhetsvännen herr Engberg vill knappast, att vi ens skola få taga till det.

Det skulle också verkligen intressera mig att höra, vad reserverna egentligen syfta på, då de säga, att de reservera sig mot viss del av motiveringen. Jag tänker, att herr Engberg, som alltid är välvillig och tillmötesgående, kommer att upplysa mig, vilken del av motiveringen det är, som han verkligen reserverar sig mot. Jag skall lyssna noggrant på honom och försöka hjälpa till att utreda även den saken, så gott jag kan.

Sedan säger herr Engberg, att jag har framkastat den demokratiska principen i debatten. Den har här införts av herr Engberg själv, men jag har försökt avvisa den, ty den är enligt min mening icke möjlig att tillämpa i fråga om dygd och last. Är det så, att man går fram på den demokratiska principen härvidlag till det yttersta, så äro vi snart tillbaka till Marcus Aurelius' och Neros dagar. Det se vi i historien gång på gång.

Nu säger man, att det skulle verka så odiöst, om detta förslag antoges. För vem bleve det odiöst? För nykterhetsvännerna eller för dessa, som äro vänner av och vilja ha sprit? Jag bara frågar.

Vidare skulle det bli trakasserier, säger man. Kanske för mig eller för herr Engberg eller andra nykterhetsvänner? Det bleve väl trakasserier för dem, som intressera sig för spriten, vare sig de vilja sälja eller köpa den.

Och så säger man, att man vill ha in förbudet. Ja, var säker, herr Engberg, att det är omöjligt att tänka ut en linje, efter vilken förbudet skall kunna införas, om man icke också måste inbegripa, att en och annan och kanske många kommuner tvingas — både den här förutsatta majoriteten och minoriteterna — att avstå från en rusdrycksförsäljningslägenhet inom kommunen.

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Jag har icke varit i tillfälle att deltaga i den slutliga behandlingen av detta ärende inom utskottet, och jag ber därför att få säga ett par ord. Om jag haft tillfälle att deltaga i frågans slutbehandling, skulle jag utan tvekan hava ställt mig på utskotts majoritetens ståndpunkt. Ehuru även jag är varmt intresserad för nykterhetssträvandena, kan jag icke se ett handtag åt dessa strävanden i denna motion. Tvärtom kan man enligt min mening ha anledning befara, att om denna motion skulle bifallas, den kunde komma att verka därhän, att nykterhetssträvandena komme att lida därav. Jag grundar min uppfattning därpå, att en minoritet skulle kunna förhindra försäljning av rusdrycker inom en kommun, även där försäljning tidigare har pågått och där försäljningsrätten således aldrig varit upphävd. Jag ber att få fästa herrarnas uppmärksamhet vid att här icke endast är fråga om att hålla rusdryckerna borta från en kommun, som förut är torrlagd, utan här gäller det även sådana kommuner, där rusdrycksförsäljning förut ägt rum. Brännvinsförsäljningsoktrojen gäller ju i regel tre år, och när denna oktroj utlöper, har vederbörande kommunalrepre-

Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.
(Fort.)

Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.
Forts.

sentation att besluta, huruvida den skall beviljas på nytt eller icke. Då det sålunda i en kommun, där rusdrycksförsäljning tidigare pågått, gäller att besluta, huruvida den fortfarande skall få pågå, skall enligt herr Råfs förslag en minoritet, en tredjedel av de i beslutet deltagande, kunna säga ifrån, att nu får detta icke fortgå vidare. Följden härav skulle endast bli den, att kommunens invånare för sitt spritbehov hänvisas till ett närliggande kontrollområde. Man förorsakar alltså en hel del besvär och omgång för dessa personer, vilka måhända utgöra majoritet i kommunen. Jag är för min del övertygad om, att detta icke skulle komma att lända nykterhetssaken till fromma, utan i stället framkalla en opinion mot nykterhetssträvandena. Ty det kan herr Räf vara övertygad om, att de, som vilja hava sprit, skaffa sig den i alla fall, såvitt det icke är torrlagt över hela landet. De se alltid till, att de kunna få sprit från ett närliggande spritbolag, och däri vill icke herr Räf i detta sammanhang åtminstone åstadkomma någon ändring. Då så är förhållandet, tror jag, att kammaren gör klokast i att avböja herr Råfs förslag, och jag ber för min del, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Engberg: Herr talman! Jag ber att få erinra herr Räf om att när vi i denna kammare gång på gång haft anledning att diskutera de kristidsrestriktioner, som gällt på livsmedelsfrågans område, har man ofta sett herr Räf i spetsen för den grupp, som gjort gällande, att här har man kommit med restriktioner, som icke motsvara det allmänna rättsmedvetandet, att i samma mån som dessa restriktioner icke motsvara detta allmänna rättsmedvetande, hava de varit skadliga o. s. v. Men nu är herr Räf med ens på den andra sidan. Nu vill han icke alls räkna med det allmänna rättsmedvetandet. Nu har han med ens med klar och logisk utgångspunkt från sin grundsats, att ingenting är honom mera främmande än frisinnad uppfattning, ställt sig på minoritetsdiktaturens ståndpunkt, på en grundval alltså, som innebär raka motsatsen till den han hävdar i de föregående debatterna om kristidsregleringen. Jag skulle önska, att herr Räf bragte någon reda i detta tankesammanhang.

Herr Räf säger nu vidare, att han skulle önska veta vad det var för en viss del av motiveringen, som vi, herr Zander och jag, som antecknat en blank reservation, vänt oss emot. Som jag redan har sagt — och jag skall upprepa det, så att herr Räf skall uppfatta det riktigt — ha vi vänt oss emot den del av motiveringen, som inneslutes i mellansatsen i det första stora stycket på sid. 2 i detta utlåtande, därför att vi ha förmenat, att det hade varit en mycket starkare ståndpunkt att motivera utskottets hemställan från utgångspunkten av den allmänna demokratiska uppfattning, som gör gällande, att vad som här sker skall ske med majoritetens vilja och icke mot dess vilja, och att man alltså bort mindre skjuta i förgrunden vad som här av utskottet skjuts i förgrunden. Saken är helt enkelt den: skall man, när det är fråga om beviljning av en detaljhandelsrättighet, tillämpa en annan princip, när det gäller att taga ställning emot

densamma, än när det gäller att taga ställning för den? Enligt herr Råfs ståndpunkt är det uppenbart, att när man tager ställning emot den, skall man vara privilegierad på visst sätt och i motsatt fall icke. Det är, såvitt jag kan se, att ställa all demokratisk åskådning på huvudet att gå fram efter en sådan linje, och jag ber ännu en gång att få inskräpa hos dem, som verkligen vilja, att nykterhetsarbetet skall gå framåt. att ett arrangemang i herr Råfs stil vore detsamma som att på punkt efter punkt genom att kränka den demokratiska principen åstadkomma en psykologisk reaktion, som skulle vända sig emot nykterhetssträvandena själva.

*Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.
(Forts.)*

Herr Råf: Herr talman! Jag har med stor uppmärksamhet lyssnat isynnerhet på den senare delen av diskussionen, och den påminner mig livligt om när vi voro inbjudna till en mycket framstående man, som sysselsätter sig med rusdryckshantering. Han förklarade sig vara en ivrig nykterhetsvän och skattade oss lyckliga, som icke begagnade oss av rusdrycker, men han försökte i sin verksamhet sprida rusdrycksbruket runt omkring sig, så långt han kunde. Orden i hans mun voro vackra, men handlingarna stredo rakt däremot. Jag kan icke få annan uppfattning än att om man följer de anvisningar, som blivit givna i de två sista anförandena, stå vi i den ställningen, att snart sagt vilken rusdrycksintressent som helst kan intressera sig för en sådan nykterhetsvänlighet, var emot han är bestämd motståndare till den nykterhetsvänlighet, som jag i denna motion sökt hävda.

Jag skall icke inlåta mig vidare på denna sak, eftersom tiden är långt framskriden. Annars hade jag god lust att vända mig mot själva ordföranden i konstitutionsutskottet med en kritik. Ja, vill herr ordföranden nödvändigt hava fram den, så à la bonne heure. Han säger precis de ord, som jag nyss anförde från bryggaren ifråga, nämligen att han är synnerligen varmt intresserad för nykterhets-saken. Det har erkänts från socialdemokraterna, åtminstone från herr Zander, som sitter strax bakom, att denna framställning är synnerligen radikalt nykterhetsvänlig. Då hade han naturligtvis väntat sig, att dessa båda socialdemokrater, då de hade samma utgångspunkt, skulle ha kommit till samma ställning i frågan, men herr ordföranden kom till den rakt motsatta. Han säger nu, att nykterhets-saken skulle komma att lida av att en tredjedel av kommunalrepresentationen skulle kunna hålla rusdryckerna tillbaka. Det var endast ett påstående, och nu väntar jag verkligen, att han utvecklar detta påstående, så att det blir bevisat. Men det fruktar jag blir litet värre.

Vidare säger han, att detta skall användas förnämligast för att bibehålla en kommun torrlagd. Ja visst skulle det det, men dessutom skulle det också användas ifråga om förnyelse av ökröj, så att det vore lika tillämpligt i båda fallen. I båda fallen gäller det, att ansökan skall göras hos Konungens befallningshavande om saken ifråga. Sedan sker hänvisning till kommunen, som har att fatta beslut. Detta gäller i båda fallen. Jag tänker, att herr ordföranden

Ang. rätt till
detaljhandel
med
rusdrycker.
(Forts.)

i konstitutionsutskottet också har en stark känsla för att man bör söka bibehålla de kommuner torrlagda som redan äro det, och det är särskilt därför, som jag väckt min motion.

Nu säger herr Engberg, att jag brukar uppträda ifråga om restriktioner beträffande mat och sådana saker. Ja, i det fallet tycker jag nog, att det är litet otrevligt med restriktioner. Men jag har icke samma känsla för spriten som för maten. Jag vet icke, om herr Engberg däremot har en sådan känsla. Jag har levat i 40 år såsom nykterhetsman utan sprit, men hade jag levat utan mat, så skulle jag icke stå här i dag.

Det vore mycket att säga i denna sak, men det är verkligen så orimliga uttalanden som gjorts, när man tänker på, att jag har med en nykterhetsman att göra, att jag näppeligen kommer att vidare inlåta mig på något svaromål.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl av herr Räf, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 14, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen utföll med 76 ja mot 36 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 13.

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört statsutskottets utlåtande, nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts under sjunde huvudtiteln av propositionen om tilläggsstat för år 1919 gjorda framställning om inköp av vissa fastigheter i kvarteret Mercurius samt fastigheten nr 6 i kvarteret Rosenbad i Stockholm.

I den till riksdagen den 9 januari 1919 avlåtna propositionen med förslag till tilläggsstat för år 1919, nr 2, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av punkten 26 av det vid propositionen fogade statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, gjort framställning om inköp av vissa fastigheter i kvarteret Mercurius samt fastigheten nr 6 i kvarteret Rosenbad i Stockholm.

I samband härmed hade statsutskottet till behandling förehaft en inom första kammaren väckt motion nr 94, däri herr *Asplund* yrkat avslag å Kungl. Maj:ts ifrågavarande framställning.

Ang. i köp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.

(Forts.)

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till det av Kungl. Maj:t framlagda förslaget och med avslag å herr *Asplunds* ovanberörda motion,

I. a) godkänna i statsrådsprotokollet över finansärenden den 9 januari 1919 omnämnda, beträffande inköp av fastigheterna nr 1, 2, 10 och 11 i kvarteret *Mercurius* samt nr 3 och 9 i samma kvarter å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar villkorligt ingångna avtal;

b) för köpeskillingens täckande å tilläggsstat för år 1919 anvisa ett förslagsanslag å 2,020,000 kronor att utgå av tillfälliga lånemedel; samt

II. a) godkänna i samma statsrådsprotokoll omförmälda, beträffande inköp av fastigheten nr 6 i kvarteret *Rosenbad* i Stockholm å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar villkorligt ingångna avtal; med rätt för Kungl. Maj:t att göra de smärre jämkningar i avtalet, som kunde finnas av omständigheterna påkallade; och

b) för täckande av köpeskillingen för sistnämnda fastighet å tilläggsstat för år 1919 anvisa ett förslagsanslag å 4,030,000 kronor, därav 3,030,000 kronor att utgå av tillfälliga lånemedel.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Almer*, *Jeansson*, *Olofsson* och *Erlansson*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

I. att i enlighet med herr *Asplunds* ovanberörda motion Kungl. Maj:ts förslag om inköp av fastigheterna nr 1, 2, 10 och 11 i kvarteret *Mercurius* samt nr 3 och 9 i samma kvarter i Stockholm icke måtte av riksdagen bifallas; samt

II. att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å herr *Asplunds* motion, i vad den avsåge fastigheten nr 6 i kvarteret *Rosenbad* i Stockholm, måtte

a) godkänna i statsrådsprotokollet över finansärenden den 9 januari 1919 omförmälda, beträffande inköp av fastigheten nr 6 i kvarteret *Rosenbad* i Stockholm å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar villkorligt ingångna avtal, med rätt för Kungl. Maj:t att göra de smärre jämkningar i avtalet, som kunde finnas av omständigheterna påkallade; och

b) för täckande av köpeskillingen för nämnda fastighet å tilläggsstat för år 1919 anvisa ett förslagsanslag å 4,030,000 kronor, därav 3,030,000 kronor att utgå av tillfälliga lånemedel.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr *Erlansson*: Herr talman! Då det gäller att taga ståndpunkt till de husköp, som ifrågasattes i detta statsutskottsutlåtande, måste man göra sig följande fråga: då det, som känt är, råder stor bostadsbrist i Stockholm, är det då manne klokt, att staten för att fylla sitt lokalbehov går den vägen att inköpa de ifrågavarande

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
(Forts.)

husen och sålunda bidrager till att minska på de bostäder, som redan förefinnas? Vore det icke bättre, att staten tänkte på att få sitt lokalbehov fyllt genom nybyggnader? Nu vet jag nog, att man kommer att göra den invändningen, att då det gäller inköp av ifrågavarande hus, så betyder det mycket litet ifråga om inskränkning av bostadstillgången, ty det är icke så många bostäder, som det är fråga om. Det är väl i alla fall så, att det blir en minskning, motsvarande det antal rum, som finnas i de byggnader som det gäller att inköpa. Dessa skola ju delvis anskaffas på annat håll, och om det icke är direkt bostadsrum, så är det kontorslokaler och liknande, och de skola ju ha plats i andra hus, och då blir det så mycket mindre bostäder där.

Jag ber att få erinra om, hurusom riksdagen för några år sedan beslöt att sälja kvarteret Sjöhästen. Det är ganska väl beläget, nästan lika väl beläget som Rosenbad, och det förefaller något egendomligt, att riksdagen beslutat sälja så väl belägna tomtområden för att sedan besluta inköp av andra. Jag tror också, att det hade varit lyckligt, om man hade haft så mycket förutseende, att man aldrig fattat detta beslut om försäljning av kvarteret Sjöhästen. När det nu skett, så tror jag, att det vore klokt, om detta beslut bleve ändrat, så att denna försäljning icke komme till stånd. Jag kan åminstone icke inse, att det är förståndigt att så där inkräkta på bostadsbehovet, då det har ifrågasatts, att staten skall bidra med stora summor för att skaffa bostäder åt Stockholms invånare. Nu kan man visserligen säga, att om staten skall bygga, så blir detta dyrt, än om staten inköper ifrågavarande hus. Det är visserligen sant, tror jag, men om staten sedan på annat sätt skall bidra till att bereda bostäder, så blir det antagligen lika dyrt.

Nu anföres det, att det är nödvändigt att göra dessa husköp. Det kan ju vara, att det behövs för statens räkning en hel del lokaler utöver dem, som redan äro tillgängliga, men det huvudsakliga skäl som anföres för inköpet isynnerhet av kvarteret Mercurius är det, att kanslibyggnaden måste ombyggas, och att man då behöver ha några lokaler tillgängliga för departementen under den tid, då detta bygge skall försiggå. Det är icke så säkert, att det behövde ordnas på det sättet, ty som vi veta, är det meningen, att kanslibyggnaden skall få en sådan utsträckning, att den kommer att breda ut sig även över de närmaste områdena mellan Myntteatan och Strömmen. Under sådana förhållanden tror jag, att det är möjligt att bygga på den del, där nu polishuset ligger och uppföra den delen av byggnaden, som skall ligga på detta område, så att ämbetslokaler där kunna beredas för departementen, under det att det nuvarande kanslihuset nedrives och ombygges.

Det är en gyllene regel som uttalas i ett ordspråk, att man icke skall köpa vad man behöver utan endast vad man icke kan undvara. I den enskilda hushållningen gör man väl i, om man aktar på vad det gamla ordspråket innebär, och jag tror, att det är tillämpligt även på statens hushållning, isynnerhet då vi nu gå kritiska tider till mötes. Då det nu blir fråga om att spara på alla upp-

tänkliga sätt, är det nog så, att man behöver se sig för, innan man låter miljonerna rulla.

Då jag för min del icke har kunnat bli övertygad om, att detta inköp av kvarteret Mercurius är absolut nödvändigt, så skall jag be att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen. Jag har från början ställt mig avvisande även mot inköpet av Rosenbad, men av taktiska skäl, för att möjligen kunna vinna någon besparing i dessa frågor, så har jag gått med på inköpet därav men avstyrkt köpet av kvarteret Mercurius.

Med dessa ord har jag sökt i största korthet tillkännagiva min ståndpunkt till frågan, och jag ber nu alltså att få yrka bifall till reservationen.

Herr A n d e r s o n i Råstock: Det förvånade mig litet, när den siste talaren här ville göra gällande, att han av taktiska skäl ville vara med om bifall till Rosenbadsköpet men däremot avstyrka inköpet av byggnaderna i kvarteret Mercurius och samtidigt pekade på att han för sin del icke ville bidra till att åstadkomma bostadsbrist i huvudstaden. Det förhåller sig ju på det sättet, att i kvarteret Mercurius lär det blott finnas ett par tre bostadslägenheter av ganska små dimensioner, så att i det avsendet tror jag, att han valt en mycket oklok taktik, då han förordar det ena inköp som nu är ifrågasatt men däremot avstyrker det andra. Jag skall dessutom ifråga om själva bostadsbristen be att få säga, att det icke på något sätt på något sätt är fråga om att minska antalet bostäder i Stockholm, ty vad Rosenbad beträffar, så består det till övervägande delen av kontorslokaler. Det framgår också av den kungl. propositionen, som jag är övertygad om att herrarna tagit del av. Det enda som i detta fall skulle kunna åberopas är, att där finnas ett par privata våningar, dels ägarens våning och dels en annan. Men det är på det sättet, att dessa bägge våningar få icke alls disponeras under den närmaste framtiden, så att icke ens det förhållandet inverkar det minsta på bostadstillgången i Stockholm.

Sedan blott ett par ord om kvarteret Sjöhästen. Jag vill bringa i erinran, att riksdagen för icke så länge sedan anslog en rund summa av 250 å 300,000 kronor till att för ecklesiastikdepartementets räkning iordningställa de byggnader, som där finnas. Det skulle väl ända vara bra märkvärdigt, om man skulle alldeles se bort ifrån vad man för helt kort tid sedan beslutat och sätta igång med ett omfattande bygge där. Härtill kommer, att frågan om försäljningen eller icke av detta område i och med det beslut, som riksdagen fattat härutinnan, vilket jag nyss pekat på, eller att reparera berörda byggnader för ecklesiastikdepartementets räkning skjutits undan och den torde komma att skjutas åt sidan, så att någon faktisk försäljning icke kan komma ifråga. Men det är en annan sak också. Det är mycket tvivelaktigt, om icke det området kan behöva disponeras för annat ändamål. Den ifrågasatta ombyggnaden av centralbangården, med andra ord ordnandet av Stockholms bangårdsfråga, kan komma

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
(Forts.)

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
(Forts.)

emellan, och då behöva omfattande förändringar vidtagas med hänsyn till den saken.

Jag skall icke alls gå in något närmare på detta. Jag vill bara hålla mig till det som sades om nödvändigheten att skaffa lokaler och påminna herr Erlansson om att han för sin del också kände sig ganska starkt övertygad om att det var nödvändigt, och för min del framhålla att statsverket för sin del knappast under några förhållanden kan undgå att köpa ifrågavarande komplex. Det var ju ändå så, herr Erlansson, att det ifrån sakkunnigt håll upplystes inför avdelningen, att statsverket betalar redan nu åtskilliga hundratusentals kronor — jag vill minnas över 600,000 kronor — i hyror, men att det oaktat det icke finns möjlighet att anvisa lokaler för alla de statens verk och institutioner, som behöva sådana. Härtill kommer ju — och det upplystes man också om — att frågan om kanslihusets nybyggnad med det snaraste måste tagas upp icke blott därför att dessa lokaler äro otidsenliga och dåliga, utan även därför att huset såsom sådant befinner sig i ett ytterst bristfälligt skick vad grundförhållandena beträffar. Allt detta har, såsom herrarna av utlåtandet finna, resulterat i att statsutskottet med tämligen stor enhällighet gick med på att yrka bifall till Kungl. Maj:ts proposition i dess helhet, och under hänvisning till det faktum att så pass många där kände sig fullkomligt övertygade i motsats mot herr Erlansson och hans medreservanter skall jag be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Lithander: Herr talman! Jag har för min del fäst mig vid det förslag, som här föreligger, och kan icke finna annat än att reservanterna ha mycket starka skäl för sitt yrkande. De säga, att man icke utan genomgripande och för staten synnerligen kostsamma reparationer kan ställa detta komplex inom kvarteret Mercurius i gott skick. För min del vill jag säga, att jag icke har något emot inköpet av Rosenbad. Det har ett fritt läge och kan utan allt för stora omändringar anpassas för det nuvarande och blivande behovet. Men ifråga om det andra komplexet har jag varit och sett på fastigheterna. Jag kan icke komma till annat resultat än att man här måste räkna med att dessa 2 miljoner kronor äro en utgift för tomtpriset, ty skall man få användbara lokaler av dessa fastigheter kan jag icke se annat än att de måste rivas i grund. Det är tre olika byggnader, olika planer, olika konstruktioner och byggda på gammaldags stockholmsvis med undantag av mittelpartiet, där en banklokal finnes. För att få enhetlighet i detta komplex behövs en grundlig och oerhört dyrbar ombyggnad, rörande vilken vi sakna varje spår av utredning och kostnadsförslag.

Jag tror icke, att riksdagens ledamöter i allmänhet skulle vilja vara med om att inköpa dessa byggnader, om de varit inne på gården och där sett, i vilket skick de befinna sig. Det kan nämligen icke vara riktigt att använda 2 miljoner kronor statsmedel för inköp av byggnader i ett sådant skick, som dessa befinna sig i, och det för-

vånar mig, att överhuvudtaget en bank vill ha byggnader i det orepärerade skick, som särskilt den nedre delen befinner sig i.

Jag vill vidare säga, att även om vi betrakta fastigheten såsom en tomt förbjuder byggnadsstadgan för Stockholms stad att bebygga tomten över en viss höjd. Man kan alltså icke utnyttja tomten på samma vis som man skulle kunna göra med en något så när fristående tomt, där man kan bygga till nästan vilken höjd som helst. Jag skulle vilja tillråda herrarna att blott jämföra kostnaderna för vad detta eventuellt kan komma att gå till med kostnaderna för annat som vi ytterligt noga pröva och granska, innan vi bestämna oss för. Jag vill säga, att man får utöver de 2 miljoner, som här föreslagits, lägga ned betydliga belopp för att få fastigheten användbar för statsverkets behov, och det blir i en avlägsen framtid, som man över huvud taget kan få något ställ på den saken. Jag tycker icke, att det stämmer överens med andra kammarens sparsamhet, om vi utan någon som helst utredning här fatta ett beslut, som binder oss för 2 miljoner kronor.

Man har velat göra gällande, att bostadsfrågan härvidlag icke har någon betydelse, och att detta köp icke inverkar på bostadsbristen i Stockholm. Jag vill ge den ärade talaren rätt i att det är ungefär plus minus noll i det avseendet. Men detta har icke för mig varit det avgörande utan för mig har den ekonomiska sidan av saken, som jag anser vara för staten betänkelig och i varje fall icke tillräckligt utredd, varit avgörande. Man säger, att man skall behöva denna tomt, när bangårdsfrågan kommer före, för att ha en reserv att tillgå. Men det är i alla fall egendomligt, att i statsutskottets utlåtande finns det skälet icke med ett enda ord omnämnt. Hela denna sak har varit — tyckes det mig — föremål för särskilt liten uppmärksamhet från vederbörandes sida, då över huvud hela köpet av Rosenbad avglömdes. Och det var sedan tack vare underhandlingar under hand, som regeringen alltså fick tillfälle att ånyo få den saken på hand.

Jag skulle mycket beklaga, om andra kammaren för sin del går med på att bevilja dessa 2 miljoner kronor; och jag får uttrycka den förhoppningen, att andra kammaren avslår förslaget i vad det rör inköp av de vid de trånga gatorna belägna fastigheterna, men bifaller förslaget om inköp av Rosenbad. Om andra kammaren innan den gemensamma voteringen, som ju blir följden, då första kammaren här i ett obehövt ögonblick gått med på saken, företog sig en vandring till dessa lokaler, tror jag nog sedan att vid den gemensamma voteringen riksdagen skulle säga nei till detta förslag.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Häruti instämde herr *Olsson* i Berg.

Herr *Olofsson*: Herr talman, mina herrar! Då jag står såsom reservant vid detta utlåtande, skall jag be att få med några ord tillkännagiva de skäl, jag haft för min ståndpunkt. Jag anser först och främst, att när initiativet tagits av folkhushållningskom-

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
(Forts.)

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
(Forts.)

missionen att inköpa detta hus, det är givet, att folkhushållningskommissionen gärna vill vara kvar där, tills den avvecklat. Det skälet är dock, tycker jag, allt för svagt för ett inköp av huset. Den kommissionen såväl som alla andra står ju under avveckling. Det återstår då ett annat skäl, som framhållits med styrka, nämligen att man skulle inrymma departementen i dessa hus under den tid, man skulle ombygga det nuvarande kanslihuset. Men även det skälet är, tycker jag, icke starkt nog. Ett faktum är att om man betalar det pris, som Skandinaviska Kreditaktiebolaget begär för dessa hus, nämligen 2,020,000 kronor, blir räntan på detta kapital så hög, att då man räknar med gängse hyror skulle icke hyrorna täcka mer än hälften av detta kapital såsom ränta. Man har också i byggnadsstyrelsen utrett, vilket värde dessa hus egentligen hava, och kommit till ett värde av 1 1/2 miljon kronor. Icke förty föreslås nu att inköpa dessa hus, och envar, som något sett dessa hus och tagit dem i närmare skärskådande, måste inse, att det tarvas grundliga reparationer och diverse ombyggnader för att göra dem sådana, att departementen skola kunna bebo dem.

Det finns enligt min mening många skäl, som tala mot detta inköp. Nu har utskottet varit fullt enigt om att inköpa Rosenbad, och därutinnan har jag varit fullständigt ense med de övriga i utskottet. Men om man jämför priset per kvadratfot för tomten i kvarteret Mercurius med tomten i kvarteret Rosenbad, ställer sig priset så, att i kvarteret Mercurius skulle den yta, som härför disponeras, kosta 120 kronor per kvadratfoten och när det gäller kvarteret Rosenbad skulle priset gå upp till 163 kronor per kvadratfot. Ingen åtminstone, som har någon smula inblick i vad det kostar att bygga och vad värdet kan vara på dylika fastigheter, kan anse de prisen såsom skäliga och rimliga utan skulle man göra en jämförelse skulle man komma till minst dubbla beloppet, när det gäller Rosenbad. Rosenbad är ett stabilt och välbyggt hus och ligger på en särskilt förmånlig plats, men det kan icke sägas om tomten i kvarteret Mercurius.

Det har särskilt framhållits, och det vill jag understryka, att byggnadsstadgan lägger hinder i vägen för att bygga högre hus än i tre våningar, när det gäller hus vid Västerlånggatan, så att härutinnan får den tomten ett mindre värde. Det är skillnad på en byggnad såsom Rosenbad — ett hus i fem å sex våningar, mot ett trevåningshus, som är så brisfälligt, att var och en, som kommer in i huset, lättligen inser, att det tarvas många reparationer, innan det kan användas av departementen.

Det är även ett annat skäl, som jag vill anföra. Det är dessa underhandlingar med Stockholms stad, vilka underhandlingar tyckas komma att utmynna i att staten inköper det gamla rådhuset, så fort Stockholms stad har sitt nya rådhus färdigt och kan inflytta dit från det gamla. Sedan är det polishuset, som ligger nedåt Vasabron, och det är konstaterat, att staten redan rör om den tomten. När detta utrymme är tillförsäkrat staten, kan staten börja att bygga på det gamla kanslihuset i nedre ändan av denna strandtomt och

överflytta från det gamla kanslihuset till det nya, då den delen är uppbyggd och på det sättet får staten en centralt belägen lokal, som möjligen staten för andra ändamål skulle komma att behöva. Dessa tomter ligga mycket förmånligt till, men att så här plottra och köpa det ena gamla huset efter det andra, tycker jag icke är någon mening uti. När man tänker på att Stora Rosenbad, som det har sagts i utskottet, skulle hava 73 större eller mindre lokaler, är det väl icke rimligt, att riksgäldskontoret skall upptaga hela detta utrymme, utan det finnes väl också utrymme för något av vad folkhushållningskommissionen möjligen kan hava kvar, när det lider mot slutet.

*Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
(Forts.)*

Jag skall icke vidare uppehålla kammarens tid, utan jag vill säga, att jag tycker, att det är orimligt, att staten skall köpa dessa dyrbara hus, som i alla fall — man må säga vad man vill — tarva grundliga och dyrbara reparationer, inuan de egentligen kunna användas för statens ändamål. Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Chefen för finansdepartementet herr statsrådet Thorsson: Herr talman! Det har gjorts anmärkning speciellt på att fastigheterna i kvarteret Mercurius betinga ett ovanligt högt pris. Jag skall för min del icke förneka, att det är ett högt pris för denna fastighet. Saken ligger ju emellertid så, att statsverket måste skaffa tillräckliga lokaler till omkring medio av 1920. Avsikten har nämligen varit, att man redan år 1920 skulle inrätta två nya departement, ett för handel och näringar och ett för kommunikationer, varom propositioner kommer att avlätas till denna riksdag, jag har därför ansett det vara min skyldighet att sörja för att nödiga lokaler finnas för att inrymma dessa båda departement. Vid den tidpunkt då avtal om inköp av fastigheten i Mercurius avlätts, var folkhushållningskommissionen i mycket stort behov av lokaler, och det var mycket svårt för mig att kunna bedöma den dag, när folkhushållningskommissionens verksamhet skulle inskränkas i sådan omfattning, att den icke skulle behöva detta utrymme av lokaler. Nu vill jag erinra om, att om kammaren avslår den föreliggande propositionen, är folkhushållningskommissionen skyldig att avflytta från fastigheten den första instundande april.

Den siste ärade talaren anförde, att staten höll på att underhandla om förvärfvande av Stockholms stads gamla rådhus, och att man redan nu hade polishuset att tillgå. Det föreligger nu utarbetande av förslag till tävlan om det lämpligaste sättet att bebygga den tomt, på vilken det nuvarande kanslihuset vilar. Jag känner icke, om det förslag, som då kommer att föreliggas, kommer att omfatta även Stockholms gamla rådhus. I varje fall vill det förefalla mig, att, om staten skall anskaffa en departementsbyggnad, som svarar mot behovet, lär man nog få bebygga hela det kvarter, som inrymmer Stockholms gamla rådhus, polishuset och det nuvarande kanslihuset.

Lokalerna i gamla kanslihuset äro av den beskaffenhet, att

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
Forts.)

näppeligen några tjänstemän hava så dåliga arbetslokaler som där. Dessa tjänstemän kunna med det forcerade arbete, som ofta åläggas dem, ha rätt att fordra av staten, någorlunda drägliga arbetslokaler. För närvarande är det så trångt med lokalutrymmet inom departementen, att stora delar av det arbete, som egentligen där skulle utföras, måste överföras till kommittéer och sakkunniga, som arbeta utanför departementen utan möjlighet att kunna bedriva det utredande arbetet på sådant sätt, att departementscheferna eller deras statssekreterare egentligen kan hava den direkta känningen med de förberedande arbetena. Det synes mig därför vara oundgängligen nödvändigt att anskaffa ökade lokalutrymmen för departementsarbetets nödiga fortgång.

Då uppstår frågan: Hur skall detta ordnas? Man begär, att departementscheferna skola stå till tjänst för allmänheten och taga emot alla möjliga besök, men man begär också, att de skola passa på hela det övriga mycket omfattande arbete, som åligger dem. Vad innebär det då, om man utsprider departementen alltför mycket i staden? Jo, det innebär, att arbetet till den grad söndersplittras, att det blir omöjligt för departementschefen att fullgöra sina skyldigheter. Jämt och ständigt — åtminstone har det skett så under det år, som jag beklätt min tjänst — får han kallelse att infinna sig till gemensamma beredningar. En stor del av den tid, som skulle vara tillmätt för skötande av departementets egentliga angelägenheter, får han taga utanför den ordinarie tiden, beroende på att han får springa som en skottspole mellan beredning och departement. Det skulle vara att ännu mera försvåra arbetet, om man ytterligare skulle utsprida departementen mer än vad som oundgängligen är nödvändigt. Jag har tänkt mig användningen av den fastighet, som ligger i kvarteret Mercurius, på så sätt, att däri såvitt möjligt skulle inrymmas de departement, som kunde få plats i denna byggnad, detta för att så mycket som möjligt sammanföra departementsarbetet.

Det är icke på det sättet, att man utan vidare får tillgång till lägenheterna i Rosenbad i den utsträckning, som den siste ärade talaren ifrågasatte, ty vi hava att räkna med bestämmelserna i hyreslagen. Även om kronan köper fastigheten, kan kronan icke utan vidare genast sätta sig i besittning av de lägenheter, som finnas i den inköpta fastigheten. Fastigheten i kvarteret Mercurius har kronan som bekant redan tagit i besittning och den disponeras nu av folkhushållningskommissionen. I samma mån som denna kommission avvecklar sin rörelse och lokalerna bliva lediga, kan man vidtaga åtgärder för att iordningställa dessa till de nya departementen.

Det har från ett par talare framhållits, att byggnadsstadgan lägger hinder i vägen för att man skulle kunna vidtaga de ändringar eller påbyggnader som erfordras. Jag vill då säga, att byggnadsstadgan i detta fall icke äger någon tillämpning på Stockholms stad eller på staten, så att båda dessa fastighetsägare kunna efter omständigheterna ordna det för sig, så som de anse mest tjänligt. Jag

vill naturligtvis icke därmed hava sagt, att icke staten och kommunen skola taga största möjliga hänsyn till de bestämmelser, som finnas i byggnadsstadgan.

Emellertid vill jag för min del anhålla, att kammaren ville taga dessa förslag. Det är onekligt, att det kan bliva avsevärda kostnader för att ställa fastigheterna i kvarteret Mercurius i brukbart skick, men med de byggnadskostnader, som nu råda, kan man näppeligen få en ny fastighet uppbyggd för ett pris, som blir billigare för staten, än att med en nödtorvtig reparation av denna fastighet göra den brukbar för de allra närmast liggande behoven. Det läge, som denna fastighet har, möjliggör, att staten, om den vill avhända sig densamma, kan återfå den erlagda köpeskillingen.

Jag ber därför, herr talman, att kammaren ville godkänna det föreliggande förslaget.

Herr Bengtsson i Norup: Herr talman, mina herrar! Sedan herr statsrådet har yttrat sig, är det icke mycket att tillägga för att tillstyrka dessa köp. Om Rosenbadsköpet har det icke varit några delade meningar, utan det är om kvarteret Mercurius, som striden står. Det är redan av herr statsrådet och herr Anderson i Råstock konstaterat det stora behov, som föreligger, att få ökade lokaler för statens räkning. Frågan är ju bara den, huruvida man nu skall köpa dessa, eller, som det föreslagits, invänta andra tider. Enligt min mening äro här starka skäl, som föreligga för detta köp. Visserligen kan det förefalla den, som icke har närmare gått in på frågan, som om det icke vore lämpligt. Jag tänker på herr Lithanders yttrande. Herr Lithander har använt mycket starka ord för att dels gentemot statsutskottet och dels gentemot sakkunniga för övrigt betona, att här icke gjorts någon grundlig utredning för detta köp. Jag fick det intrycket av herr Lithanders yttrande, att, då han gått och sett på dessa tre fastigheter i kvarteret Mercurius, han kanske liksom många andra fäst sig vid litet nedfallet murbruk och små revor här och där. Särskilt gäller detta det nedersta huset i Storkyrkobrinken, men om herr Lithander tagit det huset i närmare betraktande, skulle han funnit, att detta är det bästa av dem, fastän det nu behöver litet tillfälliga yttre reparationer.

De två ärade reservanterna i statsutskottet, som redan yttrat sig veta, att det icke är så, att man icke får bygga högre än trevåningshus här, utan det gäller endast Västerlånggatan. Jag vill upplysa kammaren om att det endast är en gavel, som ligger mot Västerlånggatan, och att fasaden ligger åt Storkyrkobrinken, och att man mot Storkyrkobrinken har rätt att bygga fyra våningar.

Vidare yttrade herr Lithander, att det skulle förvåna honom, om andra kammaren, som var känd för sin sparsamhet, skulle gå med på detta köp utan utredning, och att första kammaren i ett obehågat ögonblick fattat beslut om köpet. Detta obehågade ögonblick beror väl tydligtvis på att huvudreservanterna icke funnit det lämpligt försvara sin ståndpunkt. Angående utredningen vill jag betona, att den person, som enligt min mening inom riksdagen allra bäst kan

*Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.*

(Forts.)

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
(Forts.)

bedöma detta köp, är vice talmannen i första kammaren, och det är på hans yttrande i statsutskottet, som jag till stor del bygger på, då jag tillstyrker köpet. Det förhåller sig nämligen så, att Stockholms stad reflekterat på att köpa dessa fastigheter, och därför har en sakkunnig för stadens räkning gjort en grundlig undersökning och utredning om detta köp. Detta resulterade i — enligt de handlingar, som den ärade vice talmannen i första kammaren uppläste i utskottet — att denne Stockholms stads sakkunnige hade funnit priset på fastigheterna vara *skäligt*. Staten får nog sällan köpa billigt. Får den köpa för skäligt pris, får man vara belåten. Dessutom är det nog så, att dessa fastigheter hava ett av de bästa lägen för de ändamål, som nu behövas, som några fastigheter kunna ha. Det går icke att köpa dylika fastigheter, belägna långt ifrån vederbörande departement.

Så säger herr Olofsson i Digernäs, att genom inköpet av Rosenbad kan man i dess utrymmen snart få plats även för folkhushållningskommissionen, då hyrestiden för denna utlöper. Nej, det är icke så, herr Olofsson, ty hyrestiden utlöper den 1 april 1919, och då är denna skyldig att flytta om ej köpet kommer till stånd.

Nu är det icke alls av medkänsla för folkhushållningskommissionen, jag talar för förslaget, utan på grund av behovet för staten, som nu får betala nära 700,000 kronor årligen i hyra för de lokaler, som behövas för statens räkning. Och det är ju ganska troligt, att om staten i en framtid, efter 10 å 12 år, när man fått ordnat med byggnader, icke behöver dessa fastigheter längre, så kan man ju, som herr statsrådet säger, med det läge, som dessa fastigheter hava, utan någon som helst förlust för staten sälja dem igen.

Ja, herr talman, jag har med detta mitt yttrande för kammaren velat giva tillkänna, att jag icke vågat taga på mitt ansvar att avstyra detta köp. Jag vill i stället i motsats till herr Lithander hysa den förhoppningen, att andra kammaren i likhet med statsutskottet och första kammaren, inser att det är klokt, att vi köpa dem lika väl som Rosenbad.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lithander: Herr talman, mina herrar! Jag får erkänna, att jag icke av herr statsrådets anförande blivit övertygad om, att denna fråga är så utredd, som en så omfattande byggnadsfråga bör vara, både vad det rör användningen och de slutliga kostnaderna.

Det har sagts, att kanslihuset behöver ökat utrymme, och det medges gärna, att Kungl. Maj:ts kansli behöver lokaler, som det kan arbeta i. Men vi hava ju här hört — jag tror, att det var herr Erlansson, som nämnde det — att vid en ombyggnad av kanslihuset skulle man kunna göra detta så småningom och låta dem undan för undan flytta in där, under det den främre delen repareras. Men vi hava även en annan utväg. Och det är den, att de avvecklande kommissionernas utrymmen i någon mån användas för dessa tillfälliga behov. Och kunde detta påskynda kommissionernas avveckling, så tror jag, att såväl riksdagens ledamöter som lan-

dets övriga befolkning skulle hava anledning att vara glada och tacksamma för denna verkan.

Det nämndes av statsrådet, att det var tidsödande att gå från beredningen till departementet och från departementet till beredningen igen. Och det medgives gärna. Men man får dock komma ihåg, att även detta är en följd av kristiden, och man kan väl antaga, att det framdeles skall bliva någon lättnad på denna punkt. I varje fall få vi icke inköpa en fastighet för två miljoner kronor plus byggnadskostnaden utan att veta, huru det kommer att gestalta sig, endast för att förkorta den vägen. Jag menar, att vi få lov att gå betydligt grundigare till väga, än här skett.

Medan jag har ordet, skall jag be att få uttala — i varje fall för egen del uttala — ett offentligt tack till den säljare av Rosenbad, som handlat så juste och riktigt mot staten, när han, oaktat fatalietiden var utgången, i alla fall lät sitt anbud stå kvar. Ty där hade han, om han velat, kunnat pressa staten på ett avsevärt belopp.

Herr Bengtsson i Norup nämnde det, att om jag hade tagit fastigheten där nere i närmare betraktande, skulle jag kommit till en annan uppfattning. Men det är just efter att jag tagit den i närmare betraktande som jag kommit till den uppfattningen, att vi icke stå till svars med att köpa den för två miljoner kronor. Det nämndes, att Stockholms stad, när den reflekterade på byggnaden, vid undersökning funnit, att priset vore skäligt. Nå, varför inköpte icke Stockholms stad den då, när priset var skäligt, och fastigheten var den bästa, man kunde tänka sig? Nej, Stockholms stad var nog klok ett, sedan den synat saken i sömmarna, icke gå med på ett sådant köp, och jag anser, att kammaren icke heller bör vidtaga en sådan åtgärd.

Vi hörde, att folkhushållningskommissionen har lust att bo kvar efter den 1 april. Men jag ger herr statsrådet fullkomligt rätt uti, att åtminstone från Göteborgsbanken och, jag tror, från många banker här i kammaren är det en bestämd önskan, att folkhushållningskommissionen snarast möjligt skall avflytta. Jag kan icke neka till, att när jag i riksdagens revisorers berättelse såg, huru folkhushållningskommissionen inköpt en vara för 14.000 kronor och haft 109.000 kronor i förtjänst, måste jag göra den reflexionen, att sådana affärer äro vi sannerligen glada för, om de snarast möjligt upphöra. Detta är sannerligen icke omständigheter, som uppmanra till att göra fastighetsaffärer för två miljoner kronor. För övrigt vill jag säga det, att även om den nuvarande ägaren satt som villkor, att de icke få bo kvar här efter den 1 april, så undrar jag, om han så rysligt lätt kan få en ny hyresgäst till dessa ganska kråkvinkelsmässiga lokaler. Och jag tror, att både folkhushållningskommissionen och regeringen kunna taga den saken med mycket stort jämnmod. Det blir nog någon råd för den del av folkhushållningskommissionen, som finnes kvar efter den 1 april.

Jag vill begagna tillfället att göra en liten rättelse till mitt förra anförande. Jag hade nämligen den uppfattningen, att herr

*Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.*

(Forts.)

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
(Forts.)

Andersons i Råstock yttrande rörde nu ifrågakavande fastigheter, när det gällde reservutrymme för centralbangården. Men jag hörde sedan av honom, att han avsett kvarteret Sjöhästen. Jag ville därför göra detta beriktigande.

Herr statsrådet nämnde, att till varje pris måste utrymme beredas för de blivande departementen. Men varför har icke den saken omnämnts i statsutskottets betänkande, om det skall vara ett tungt vägande moment? Jag vill i alla fall konstatera, att det icke heller finnes någon slutgiltig utredning i denna fråga, beträffande vilket utrymme, som behöves för dessa departement.

Men jag vill säga det, att när vi gå med på inköp av en stor och välbelägen fastighet för sex miljoner kronor, nämligen Rosenbad, så är detta välbetänkt. Och där hava vi i alla fall utvecklingsmöjligheter och ökade utrymmen att röra oss på, utöver vad vi nu hava. Och de tillfälliga behoven i övrigt kunna i alla fall ordnas provisoriskt. Men icke skola vi utan utredning lägga ned två miljoner kronor på en tomt, då vi icke veta, vare sig vad den tomten kostar att bebygga eller vad det kostar att ändra de byggnader, som finnas på densamma.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Jönsson i Revinge: Herr talman, mina herrar! När herr Lithander förra gången hade ordet, förmenade han, att om kammarens ledamöter ville promenera ned till Storkyrkobrinken och titta på dessa byggnader i kvarteret Mercurius, skulle man absolut rösta emot deras inköp vid en eventuellt blivande gemensam votering.

Nu var det så, att inom statsutskottet fanns det många, som voro ytterst betänksamma gent emot detta inköp, men efter att ha grundligt synat lokalerna, fann man, att affären icke vore så oförmånlig för staten, som man vid en hastig blick på propositionen skulle kunna förmoda, utan tvärt om. Dessa lokaler kunna med en relativt billig reparation bli ganska användbara. Och en på detta område — i fråga om lokalernas användbarhet — så pass sakkunnig man som överdirektör Widell förklarade, att desamma voro fullt ut lika bra som de lokaler, vilka de flesta ämbetsverken i Stockholm disponera. Nu tycks det, som om herr Lithander vid ett närmare betraktande av byggnaden fått ett helt annat intryck. Men det beror kanske på, att folkhushållningskommissionens närvaro i huset irriterat herr Lithander så att han icke sett så klart, som han annars skulle gjort.

Nu sade herr Lithander, att han skulle gå med på affären att inköpa Rosenbad för sex miljoner kronor. Men för sex miljoner kronor få vi både Rosenbad och kvarteret Mercurius. Är nu Rosenbad enligt hans mening ensamt värt sex miljoner kronor och man för samma summa för både Rosenbad och Mercurius, så bör det här vara en ganska förmånlig affär för statsverket.

Vidare tycker jag, att det blivande handelsdepartementets lokalfråga skulle på en för detta departements tillkomst så intresse-

rad man som herr Lithander verkat i den riktningen, att han skulle gå med på affären, just med hänsyn till att detta departement måste ha några lokaler. Kvarteret Mercurius borde kunna bliva ganska acceptabelt för ett nytt regeringsdepartement, om folkhushållningskommissionen flyttar därifrån.

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
Forts.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Olofsson: Herr talman! Jag måste säga några ord med anledning av herr Bengtssons yttrande, då han hänvisar till det uttalande, som gjordes av vice talmannen i första kammaren. Han stöder sig mest på dennes uttalande angående värdet av detta hus.

Jag vill för min del hänvisa till vad som står i statsverkspropositionen. Då byggnadsstyrelsen fick i uppdrag att värdera dessa hus och gjorde en beräkning av hyrorna, kom den till en summa av 94,400 kronor. Så säges vidare: »Kapitaliseras sistnämnda summa efter 6 procent, erhålles ett belopp av 1,575,000 kronor». Och slutligen: »På grund av vad sålunda anförts finner sig byggnadsstyrelsen kunna i underdånighet hemställa om inköp av ovan omnämnda fastighet för statsverket för en köpeskilling av 1,500,000 kronor.» Jag tycker, man har lika goda skäl att stödja sig på dessa uttalanden som på den uppfattning, vice talmannen i första kammaren haft i denna fråga.

Vad nu angår den omständigheten, att folkhushållningskommissionen skulle vara tvungen att utflytta den 1 april, så misstänker jag, att det väl ändå icke kan bli fråga om vräkning. Det är Skandinaviska kreditaktiebolaget, som äger husen, och icke skulle jag tro, att ett sådant bolag skulle vräka ut en statens inrättning, ifall den icke på dagen skulle kunna komma undan. Kommissionerna äro i alla fall på avskrivning, och före den 1 april skola väl åtskilliga av de personer, som arbeta inom denna, komma att vara borta, och utrymmet skulle kunna minskas högst väsentligt.

Jag var inne i första kammaren, när den behandlade denna fråga för några timmar sedan. Där uppträdde bl. a. stadsfullmäktiges ordförande här i Stockholm och påpekade, att därest staten inköpte dessa byggnader, får väl staten bereda sig på att tillmötesgå stadsfullmäktiges begäran om statshjälp att bygga bostäder för stadens och industriens arbetare. Och han menade, att köper staten dessa hus, så får staten längre fram tänka på att anslå medel för att fylla behovet av bostäder.

Nu har det sagts, att här äro egentligen inga bostäder att räkna med utan kontorslokaler och dylikt. Jag vill då säga, att vill man kosta på litet reparationer och omändringar här med rummen och sätta in ugnar och göra kök och inreda bostadslägenheter, skulle detta icke kosta mer än att ändra dessa lokaler till departement. Herr finansministern sade att det vore meningen att först flytta in

Ang. inköp av vissa fastigheter i Stockholm. ett par av departementen till detta hus, men ett par av departementen skulle också i första hand kunna inrymmas i Rosenbad, menar jag, så det skälet väger för mig icke så värst mycket.

(Forts.) Då tiden är långt framskriden på denna fråga, skall jag icke vidare uppehålla kamraren utan yrkar fortfarande bifall till reservationen.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet Thorsson: Herr Lithander har ett par gånger betonat, att detta ärende är alltför dåligt utrett. Jag erinrar då om att när framställning kom om att denna fastighet skulle inköpas, vände jag mig till byggnadsstyrelsens chef och anmodade honom att vidtaga nödiga undersökningar och avgiva yttrande om denna affär i och för sig vore förmånlig för statsverket. Det var med stöd av det yttrande, han avgav, som jag inlät mig på och vidtog förberedande åtgärder för inköpet. Jag förstår sannerligen icke vad man egentligen kan fordra av en departementschef annat än att han vänder sig till den myndighet, som har att för statens räkning förvalta just denna gren av statens verksamhet.

Herr Olofsson ifrågasatte, att man icke skulle köpa fastigheten i kvarteret Mercurius utan nöja sig med inköpet av Rosenbad. Jag vill då erinra om, att om riksdagen skulle besluta inrätta de nya departementen från och med den 1 juli 1920, blir det icke möjligt att inom behörig tid anskaffa nödiga lokaler, jag vill nämligen fästa herrarnas uppmärksamhet på, att så länge hyreslagen gäller, är det icke alldeles säkert, att staten får tillträda Rosenbad till den tiden, som i det föreliggande köpekontraktet avsetts, ty det är beroende på vad hyresnämnden kan komma att besluta, och vid sådant förhållande har jag ansett det vara riktigtast att fullfölja inköpet av fastigheten i Mercurius. Den omständigheten, som herr Olofsson senast anförde, att byggnaden utan vidare svårighet kan inredas till bostadslägenheter, synes mig tala till förmån för köpet, ty om man sedan vill flytta departementen därifrån, så kan ju fastigheten användas för just detta senare ändamål, och jag kan icke föreställa mig att detta skulle verka till nackdel för köpet som sådant. Jag vill vidare erinra herrarna om, att när det ifrågasatta tävlingsförslaget till kanslihusets ombyggnad ligger färdigt, kan det komma att i sig innebära sådana förändringar, att Stockholms stad vill ha ett ord med i laget om vissa stadsregleringsplaner. Då skulle det vara att blottställa staten alltför mycket, om man under denna osäkerhetsperiod skall tillgripa den åtgärd, som herrar Lithander och Olofsson ifrågasatt, nämligen att bygga bitvis. Jag tror vi kunna låta bli att tala om att bygga bitvis, när det gäller ett så omfattande bygge som detta. Med hänsyn till det knappa utrymme, som är tillgängligt på de tomter, vilka avsetts för den nya departementsbyggnaden, förefaller det mig, att det vore lämpligast, att bygga hela komplexet på en gång, varigenom man på ett rationellt sätt kunde bedriva byggnadsarbetet. Det synes mig då riktigt, att departementen beredas lämpligt utrymme på sådant avstånd från

varandra, att statsmaskineriet kan fungera ordentligt, även under den tid byggnadsverksamheten pågår.

*Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.*

(Forts.)

Herr *L i t h a n d e r*: Herr talman! Jag ber att få säga herr Jönsson, att det icke behöver vara något missförstånd rörande köpekillingen, ty det framgår tydligt och klart av utskottets betänkande här, vilken summa som gäller inköpet av Rosenbad. Så vill jag säga, att jag är lika angelägen som någon annan, att ett handelsdepartement må komma till stånd, men jag är också angelägen om, att man för ett handelsdepartements skull icke skall börja dess verksamhet med att göra en enligt min mening dålig affär. Herr statsrådet nämnde, att han icke förstod, vad man fordrade av departementschefen. Jag skulle vilja säga det, att vad man i varje fall må fordra av departementet, det är för det första, att det skall komma ihåg så pass stora anbud, som man fått med fatalitetid, att icke så stora belopp vedervågas genom att man icke säger ifrån, att man vill antaga det, och för det andra i avseende å denna fråga skulle jag vilja säga, att jag hemställer om man icke har rätt att fordra, att utredningen skall omfatta icke endast den byggnad, som det är fråga om i dess nuvarande skick, utan utredningen skall väl framför allt även omfatta för det första en plan, hur man tänker ordna för sig där, och för det andra en beräkning av vad det kostar att få byggt så som man vill hava det. Vi veta i detta ögonblick icke varken det ena eller det andra.

Vidare har herr statsrådet erinrat om, att till följd av det osäkerhetstillstånd, som hyreslagen skapat, vet regeringen icke, om den kan använda dessa byggnader eller icke. Då vill jag säga, att det osäkerhetstillståndet är en direkt följd av regeringens eget förslag och är för övrigt ett osäkerhetstillstånd, som många innebyggare här i vårt vidsträckta land hava fått finna sig i, utan att de kunnat få någon rättelse på den ena eller andra punkten. Jag kan därför icke neka till, att jag finner det i viss mån roligt, att regeringen en gång får erfara, hur det känns att leva efter de lagar, som regeringen framlagt.

Jag ber, herr talman, att få i den föreliggande punkten yrka bifall till reservationen, och jag vill i avseende på det som nämndes, att man skall icke bygga bitvis, säga, att helt nyligen hava vi haft ett regeringsförslag i det avseendet, visserligen i annan form, nämligen rörande posthusbygget i Göteborg.

Chefen för finansdepartementet herr statsrådet *T h o r s s o n*: Jag förstår vad den ärade talaren speciellt vill komma åt i den här affären, när han nämnde, att tidpunkten försumrats, inom vilken riksdagen kunde bliva satt i tillfälle att fatta beslut i denna fråga. Jag anhåller i anledning härav få meddela, att jag redan offentligt sagt, att den del av ansvaret, som kan falla på mig därför att riksdagens statsutskott icke blev underrättat om förut berörda tidpunkt, påtager jag mig, och detta ansvar känner jag, även om de erinringar uteblivit, som den senaste talaren nu levererade, och jag vill också säga, att

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
(Fort.)

jag tager detta ansvar helt på mig. Den av departementets tjänstemän, som varit närmast attackerad för denna sak, nämligen statssekreteraren, har av sjukdom varit förhindrad att handlägga detta ärende, jag vill hava sagt detta offentligt därför att han i vissa tidningar varit angripen för denna sak. Jag har så gott jag förmått, under en arbetsfylld tid försökt fylla min plikt, och bär därför med jämnmöd det klander, som av rena politiska bevekelsegrunder uttalats i anledning av den förmenta försummelsen. Jag vill också säga beträffande hyreslagen, varom den senaste ärade talaren yttrade, att nu får regeringen själv känna på, vad det vill säga att lagstifta på sätt som skett, att när det är fråga om lagstiftning, kan man icke lagstifta i syfte att endast tjäna vissa statsändamål eller vissa kommunala ändamål, utan lagstiftningen måste vara lagd så, att den har till syfte att reglera förhållandena i allmänhet, om då i ett eller annat fall lagen kommer att träffa staten eller kommunen, får naturligtvis dessa taga sin anpart av såväl fördelar som olägenheter likaväl som den enskilde.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Jag kan icke underlåta att säga några ord för att lämna ett par upplysningar. Det har i debatten här och inom utskottet anförts, att priset å fastigheten Mercurius vore för högt i betraktande av att byggnadsstyrelsens chef i sina beräkningar kommit till ett värde av c:a 1¹/₂ miljon kronor. Då vill jag nämna, att det inom utskottet upplysts, att byggnadsstyrelsens chef inför den avdelning av utskottet, som behandlat detta ärende, uppgivit att såvitt han kunde finna fanns det ingen möjlighet på annat sätt skaffa lokaler för de nya departementen än att inköpa denna fastighet, och under sådana förhållanden kan det vara försvarat att betala litet mera än som kan vara riktigt efter det rent matematiska värdet. Och är det fråga om det matematiska värdet, hava personer, som äro i stånd att bedöma den saken bättre än både herr Lithander och jag — jag syftar närmast på herr Lamn — bestämt försäkrat, att det icke kommer att bli någon förlust för statsverket, ty när några år förgått, kan den försäljas igen utan förlust. Det är deras bestämda uppfattning. Vidare vill jag nämna, att när Stockholms stad reflekterade på att köpa fastigheten gjordes en undersökning av sakkunniga, och den undersökningen visade, att den köpeskillning, som här är på tal, icke var för hög.

Jag tycker det är underligt, att dessa lokaler kunna utdömas så grundligt som fallet varit på vissa håll. Det är måhända med herr Lithander som det varit med en utskottsledamot, som förklarade att lokalerna voro alldeles omöjliga. Det befanns nämligen då, att han icke varit längre än in på gården. Jag vet icke om herr Lithander varit längre. Vidare kan jag meddela att överdirektör Widell, som kanske är mera kompetent att bedöma tjänstelokaler än både herr Lithander och jag, förklarar att de flesta tjänstelokaler i Stockholm icke äro bättre än de lokaler, som finnas här, och det utan större reparationer och förbättringar. Ja, det är den förklaring, som lämnats av honom.

Jag tycker att allt talar för att taga detta köp, och jag har inom utskottet biträtt detta förslag. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Ang. inköp av
nissa fastig-
heter i
Stockholm.*

Forts.

Herr V e n n e r s t e n: Herr talman! Jag kom verkligen till behandlingen av detta ärende med stor tvekan rörande vilken ställning jag skulle taga till det. Jag hade i minnet ett erbjudande rörande inköp av samma fastighet, som gjordes för några år sedan på den tid då jag var i finansdepartementet. Detta anbud blev, sedan besked från vederbörande inhämtats angående lämpligheten av att då inköpa fastigheten, avböjt. Fastigheten var då billigare än vad den nu är men dock icke så betydligt, att icke den sedermera gjorda räntevinsten kan täcka en rätt väsentlig del av skillnaden.

Av den diskussion, som här ägt rum, och av vad man för övrigt på senaste tiden har kommit under fund med framgår det väl med all önskvärd tydlighet, att statsdepartementen ha det ytterst trångt ifråga om utrymme. När vi veta, att vi kanske inom kort, som vi hoppas, skola behöva ännu mera utrymme för statsdepartementen, förefaller det mig nödvändigt, att man säger ja till det här ifrågavarande förslaget, även i vad det avser kvarteret Mercurius.

Var och en som arbetat i de nuvarande lokalerna vet, huru utomordentligt otillfredsställande de äro. När man dessutom vet, hur farligt det är att sätta en massa människor tillsammans i trånga lokaler — det har denna sjukdomstid till all evidens bevisat — förefaller det mig som man, även om man kan ha goda skäl för att här yrka på sparsamhet, sannerligen måste säga, att vi äro nödsakade att bereda bättre utrymme. Jag säger detta, därför att den förste ärade talaren framhöll den synpunkten, att staten skall följa den goda regeln att endast köpa det man inte kan undvara. Jag har så småningom blivit övertygad, att staten nu icke kan undvara nya lokaler i det grannskap, som här är fråga om. Om man kunde flytta alla statsdepartementen till den plats, där staten har tillfälle att bygga på jämförelsevis billiga tomter, jag menar Ladugårdsgärde, skulle man kunna avstå från att köpa dessa spridda tomter och fastigheter, som det är fråga om. Men vi få väl antaga, att statsdepartementen äro fastlåsta här nere för lång tid framåt. Under sådana förhållanden måste man sörja för, att icke utvecklingen hämmas. Som det hittills har varit, har sannerligen inte minst riksdagen åtskilligt att förebrå sig för det man ej i god tid sörjt för bättre lokaler för här ifrågavarande ämbetsverk. Jag vågar — i likhet med vad herr Bengtsson i Norup sade — icke taga på mitt ansvar att vara med om ett avslag på framställningen, varför jag, herr talman, ber att få yrka bifall till utskottets förslag i dess helhet.

Herr L i t h a n d e r: Herr talman! Jag vill endast i anledning av vad herr statsrådet anförde, nämligen att det skulle vara av politiska skäl jag gjort de erinringar, som jag här framfört, säga, att jag icke haft den ringaste tanke på att komma vare sig herr

Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
(Forts.)

statsrådet eller regeringen till livs i denna sak, utan att jag har sett saken enbart ur ekonomisk synpunkt.

Det har nämnts, att i de flesta tjänstelokalerna här i Stockholm man icke skulle ha det bättre än man skulle få i dessa. Det må vara möjligt, men jag vill erinra om, att de lokaler, man då jämfört med, icke hava kostat 2 miljoner kronor i inköp plus en ombyggnad, vars omfattning vi icke känna till.

Jag ber, herr talman, av absolut enbart ekonomiska skäl och då jag dessutom har den uppfattningen, att man här bör iakttaga nödig sparsamhet med statens medel samt då det gäller så vittomfattande beslut, som det här är fråga, gå efter vida grundligare utredning än som här föreligger, att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Jag ber endast att få säga några få ord i denna fråga. Det är nog så, att det icke endast är statsdepartementen som kunna vara i behov av ökat lokalutrymme utan att även riksdagen behöver sådant. Konstitutionsutskottet har under denna riksdag måst hyra in en av sina avdelningar än här och än där. Därtill kommer, att om riksdagen skulle tillsätta ett par eller eventuellt tre särskilda utskott, det icke finnes lokaler för två av dessa. Det finns nämligen icke mer än en lokal, som kan användas för de särskilda utskotten. Jag tror, att här ifrågavarande inköp är nödvändigt även för att tillgodose riksdagens behov av lokalutrymme.

Det var endast detta, herr talman, jag i detta sammanhang ville framhålla, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olofsson: Jag skall, herr talman, endast be att få bemöta den senaste talaren därmed, att när riksgäldskontoret flyttar ut ur detta hus, det blir tillfälle för riksdagen att använda dess lokaler, vilka äro så pass många och stora, att de åtminstone för den närmaste framtiden torde kunna räcka. Jag har förut påpekat, att Stora Rosenbad i den närmaste framtiden skall ha 73 rum till disposition, och detta antal måtte väl räcka. Att det just nu blivit så förfärligt brådskande med att ordna utrymmen för departementen förvånar mig. Frågan har dryftats många gånger, och man har framkommit med det ena förslaget efter det andra. Man har dock aldrig kommit till något resultat, utan allt har fått fortskrida som det gjort, och det har gått. Jag tänker, att det kan gå ännu några år till.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels och på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 33, röstar

*Ang. inköp av
vissa fastig-
heter i
Stockholm.
(Forts.)*

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Voteringen utvisade 80 ja mot 29 nej, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 14.

Vid härpå skedd föredragning av bankoutskottets utlåtande, nr 23, angående fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning om tilläggsarvode för utarbetande av register över kyrkomötets protokoll 1868—1918 biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 15.

Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående undervisningens organiserande ur rättvisans synpunkt och för lösning av den sociala frågan; och yttrade därvid:

*Ang. under-
visningens
organiserande.*

Herr Berglund: Herr talman! Vid här föreliggande betänkande skulle jag hava haft min reservation antecknad. Att så nu icke är fallet beror på olika omständigheter. Vid ärendets behandling inom utskottet har jag endast deltagit i ett sammanträde, det nämligen, då beslut om avslag fattades, varvid jag uttalade min anslutning till de i motionen framförda tankarna. Jag gjorde då också det uttalandet, att om utskottets betänkande icke skulle innehålla någon positiv åtgärd från utskottets sida, jag skulle komma att reservera mig. Att icke detta skedde, beror på, att beslutet fattades i sista minuten innan utskottet skulle åtskiljas med hänsyn till kammarens därpå följande plenum. Ej heller var jag närvarande vid det sammanträde, då betänkandet justerades. Hade jag det varit, skulle jag säkerligen ha antecknat min reservation mot den motivering, som utskottet har bestått motionen.

Jag skall icke närmare ingå på de huvudtankar, som motionären här velat framföra. Huvudyrkandet går ut på, att riksdagen med anledning av den nyss tillsatta skolkommissionen skall framföra några krav, som stå i samband med denna kommissions arbete, och dessutom på ett utöver den nuvarande skolorganisationen gående undervisningsprogram.

Ang. undervisningens organisering.
(Forts.)

Om nu utskottet icke ansett tiden vara inne för igångsättandet av en utredning för ändamålet, vill jag dock, utan att närmare ingå på det nya program, som är framfört i motionen, uttala min mening, att här föreligger säkerligen en del nya och stora tankar, som vi snart måste taga ställning till, och att beträffande vissa delar av de framställda yrkandena det säkerligen funnits anledning för utskottet och riksdagen att redan nu göra ett uttalande i positiv riktning. Vilka dessa särskilda delar äro skall jag här litet beröra.

Utskottet har medgivit, att flera av de i motionen framförda tankarna äro i hög grad värda att behjärtas vid skolundervisningen. Så har man där särskilt pekat på vikten av vägledning i social etik och faran för ett överskattande av de receptiva begåvningarna. Dessa tankar äro också framförda i särskilda punkter i motionens kläm. I tredje punkten av klämman talas det om att i undervisningen bör ingå festran i social etik och humanitet. Det tycker jag, att utskottet hade kunnat göra någonting av. Även om man anser, att det är för tidigt att nu taga ståndpunkt till själva det stora, huvudsakliga yrkandet i denna motion, så hade man väl ändå här kunnat göra något för förverkligandet av yrkandet i denna punkt. Det tyckes som om utskottet ansåge, att det skall kunna genomföras redan nu, ty här säges i betänkandet: »Flera av dessa önskemål kunna och böra dock redan nu uppfyllas inom den nuvarande undervisningens ram.»

Och varför har då utskottet här icke ansett sig kunna göra något? Jo, man säger, att i den mån motionärernas krav för närvarande kunna anses realiserbara, synas de redan ha vunnit det beaktande, som förhållandena medgiva. Men jag vill för min del påstå, att så icke är fallet. En undervisning i social etik förekommer icke — åtminstone talas det icke om något sådant i vår undervisningsplan. Och därför anser jag, att tiden är inne redan nu att härvidlag göra något. På samma sätt förhåller det sig med det yrkande, som är framfört i den fjärde punkten i motionens kläm, där det heter: »att, därest ett vanskligt urval för tillträde till de högsta läroanstalterna anses oundgängligt, ungdom med företrädesvis receptiva anlag ej beredes företräde framför ungdom, som till anlagen äro mera individuellt begåvade och lagda för att tänka själva». Och just med anledning av att den nyss tillsatta skolkommissionen kommer att få taga ståndpunkt till dessa saker, när det gäller att föra fram bottenskoleidén, hade det varit lämpligt, att utskottet och riksdagen gjort ett uttalande och särskilt påpekat den fara, som föreligger i de skolor, där det gäller att taga hänsyn till vilka som äro mest begåvade, vilka som böra beredas tillfälle att komma vidare framåt genom studier. Ty det är ju i allmänhet så i skolorna, att just de receptiva begåvningarna komma till sin rätt. Det är lärjungar, som ha särdeles receptiva anlag, som bliva uppmärksammade, och det är dessa, som bliva kallade begåvade. Men en hel del andra, som icke bliva uppmärksammade i skolan, utan i stället betraktas som obegåvade, kunna äga andra anlag, som man borde bereda möjlighet för att komma till sin rätt. Det hade varit nödvändigt, menar

jag, att utskottet särskilt påpekat den fara, som ligger i ett överskattande av dessa receptiva anlag och i ett undertryckande av möjligheterna att komma fram för de lärjungar, som icke visat denna för barn särskilt utmärkande begåvning.

Ang. undervisningens organiserande.
(Forts.)

Sedan är vidare i andra punkten av motionen framfört ett krav på att staten bör övertaga kostnaderna för denna ungdoms underhåll och undervisning under lärotiden i den mån den ej kan annorledes bestridas. Nu vill jag för min del säga det, att när man kommer fram med nya skolplaner, nya undervisningsplaner, nya skolformer, så tänker man närmast på det rent tekniska organiserandet av dessa nya former men icke så mycket på möjligheterna i det levande livet att förverkliga dessa planer, icke så mycket på möjligheterna för föräldrarna att hålla barnen i skola. Det blir därigenom större och större avstånd mellan våra skolor och hemmen, och detta är säkerligen till ofantligt stor skada för skolan själv. Jag menar det, att man bör också taga hänsyn till de ekonomiska förutsättningar, som finnas hos föräldrarna att hålla sina barn i skola, och just detta sista är icke tillräckligt insett. Visserligen måste man säga, att det rättaste vore, att alla föräldrar bereddes sådan ekonomisk grundval, att de hade möjlighet att hålla sina barn i skola, men detta ligger i en oviss framtid, och innan vi komma dit, måste föräldrarna ändå skicka sina barn i dessa skolor. Detta gäller icke bara de folkskolor, som vi nu ha, och de nyss beslutade praktiska ungdomsskolorna. Det blir ännu större krav ställda på föräldrarna, om nu de uppslag komma fram och bliva realiserade, som ligga hos de olika kommittéer, som ha hithörande frågor under utredning, t. ex. den kommitté, som bl. a. har att behandla frågan om avskaffandet av halvtidsläsningen och den nya skolkommissionen. Därför bör man också, innan man kommer så långt, att den erforderliga ekonomiska grundvalen finnes hos alla människor, se till att man hjälper dessa föräldrar och vidtager särskilda åtgärder i det syftet.

Just på dessa tre punkter tycker jag, att utskottet kunnat komma till ett positivt uttalande, som riksdagen sedan hade kunnat antaga, och som kunnat bli va som ett direktiv för de kommittéer och kommissioner, som ha hithörande frågor under utredning.

Nu tänker jag icke att här göra något yrkande i denna fråga, då jag anser, att detta borde ha framförts i en särskild reservation. Som jag dels varit förhindrad och dels försummat mig i detta fall, skall jag icke göra något yrkande, men jag tänker, att den fråga, som genom förevarande motion kommit upp, säkerligen kommer igen i en nära framtid, jag vill hoppas nästa år. Och då blir det tillfälle för riksdagen att på nytt behandla frågan, även om det varit bättre att man nu fått ett uttalande, som kunnat läggas till grund för de kommittéer och kommissioner, som nu äro i arbete.

Herr Engberg: Herr talman! Jag har icke kunnat underlåta att begära ordet med anledning av denna motion och denna fråga. Jag måste verkligen bekänna, att av en partifraktion, som kallar sig socia-

Ang. undervisningens organiserande.
(Forts.)

listisk, är det dock ganska besynnerligt att komma fram med en hemställan, så motiverad som här ägt rum. Man gör nämligen i denna motion gällande, att man löser den sociala frågan genom att omdana landets undervisning i den riktning, som motionen framställer. Ja, det heter i motionen ordagrant: »När alla människor på detta sätt fått en högre och lika bildning, bortfalla klasskillnaderna av sig självt.» Vi stå här sannerligen inför en alldeles splitter ny uppfattning på det sociala området, nämligen att klasskillnaderna skulle bottna i olikhet i bildning. Ja, den som kan kalla en sådan åskådning för socialistisk, den har sannerligen kommit in på tankebanor, där det icke finnes möjlighet åtminstone för dem, som hysa den uppfattning som jag hyser, att kunna följa med, ty så vitt vi hittills förstått har väl grundvalen för klasskillnaden varit den rådande egendoms- och produktionsordningen och ingalunda den omständigheten, att bildningsgraden varit olika, och i sin tur har denna olika bildningsgrad eller rättare sagt olika möjlighet att få uppfostran bottnat i de egendomliga ekonomiska förhållandena, som den kapitalistiska produktionsordningen upprätthåller.

Jag får för min del anmärka det, att om denna motion är ett uttryck för vad man på vänstersocialistiskt håll betraktar som en lösning av den sociala frågan, ja, då har man på det hållet hemfallit åt ett socialt kvacksalvaredöme, som jag sannerligen icke avundas vederbörande. Det skulle vara intressant att se, huru de kunna förena denna ståndpunkt med den från samma håll ofta drivna satsen, att klasskampen måste skärpas, i det man exempelvis vänder sig mot vårt parti med den uppfattningen, att det är ett parti, som icke står på klasskampens grund i samma mån som det vänstersocialistiska partiet gör. Ja, här vinkar man farväl åt hela denna uppfattning om samhället såsom ett klasskampens, ett klassmotsatsernas samhälle och anser, att bara man ordnar det så, att det kommer att meddelas undervisning i social etik o. s. v., så skall man med ens ha löst den sociala frågan och avlägsnat klasskillnaderna. Jag vill tillägga med avseende på undervisningen i social etik: vad är det för social etik, herrarna vilja att det skall undervisas uti? Kunna ni fastställa vad som är social rättvisa och social rätt bara genom att införa undervisning i social etik? Är det de härskande klasserna, som skola bestämma vad som skall stå i läroböckerna, eller är det herrarna?

Jag nämner detta bara som exempel för att visa, att vi stå inför utslag av en politisk åskådning, som innebär en upprepning av den gamla utopismen, att när herr Berglund förklarar, att det här är nya tankar, som komma fram, så vill jag säga, att de äro alls icke nya, det är bara ett uppkok på allt det, som vi haft under utopismens dagar, då man med allehanda dylika konstruktioner och införande av en ny uppfostran och ett nytt undervisningssystem trodde sig kunna lösa hela frågan. Vi från vårt håll anse, att den sociala frågan icke kan lösas på någon annan väg än genom att klassamhället avlägsnas, men att det, på grund av hela sin natur, måste avlägsnas genom en fortsatt och organiserad klasskamp, riktad mot den besittande klassen och mot den rådande produktionsordningen. Det är först, när denna kamp

är utkömpad ekonomiskt och politiskt, som grundvalen är lagd till ett samhälle utan klasser. Men detta sker icke på den väg herrarna här föreslå.

*Ang. under-
visningens
organiserande.
(Forts.)*

Jag har, herr talman, intet yrkande att göra, jag har endast velat göra denna randanmärkning till den vänstersocialistiska programmotionen.

Herr vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Berglund: Herr talman! Jag vill först vända mig mot den föregående talaren, när han betecknade denna motion såsom en vänstersocialistisk motion, och han började också med att förundras över, att en fraktion, som kallas socialistisk, kan komma med en motion, som ser ut på det här viset. Jag vill säga, att här är icke fråga om en vänstersocialistisk motion, en motion från hela den gruppen; här är fråga om en motion, till vilken herr Lindhagen har skrivit motiveringen, och herr Lindhagen och motionären få också stå för den motiveringen. Jag vill också samtidigt säga, att vi ingalunda »vinka farväl» åt klasskampen, och jag säger, att vi stå precis på samma ståndpunkt som herr Engberg i det fallet. Vänstersocialisterna anse, att huvudsumman är en omdaning av det ekonomiska tillståndet i samhället, och jag har i mitt första anförande inte heller sagt någonting, utav vilket herr Engberg kan draga den slutsatsen, att vi »vinkat farväl» åt klasskampen. Den här motionen är ett utslag av en personlig uppfattning, och om nu alla motioner, som komma från medlemmar av den vänstersocialistiska gruppen nödvändigt skola stämpas såsom ett uttryck för den gruppens uppfattning, då vill jag härmed säga, att detta är en fullständigt oriktig syn på saken.

Jag kan icke heller tro, att herr Engberg med sitt yttrande erkänt, att alla motioner, som komma från ledamöter tillhörande den socialdemokratiska riksdagsgruppen, äro uttryck för vad man tänker inom den gruppen, inom det partiet. Jag tror icke, att man får draga ett likhetstecken i det här fallet, utan man får ta hänsyn till vad det i varje fall är fråga om. Jag vill bara understryka vår grupps ståndpunkt i det fallet, när det gäller klasskampen, att huvudsumman är här borttagandet av den ekonomiska olikställigheten. Det går även jag med på, men för min del tror jag icke, att detta är tillräckligt. Jag är rädd för, att det är ett alltför mekaniskt bedömande av förhållandena. Jag tror säkerligen, att man, när man kommit till den ståndpunkt, att den ekonomiska klasskillnaden är upphävd och den ekonomiska grundvalen är likvärdig för alla, får inse sanningen i den tanke, som framförts i herr Lindhagens motion, att det fortfarande kommer att bli en viss klasskillnad, just beroende på den olika bildningsgrad, som i varje samhälle, således även i ett sådant socialistiskt samhälle, förefinnes.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 16.

Herr statsrådet *Thorsson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 269, med förslag till lag med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens m. m.;

nr 270, med förslag till ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen; och

nr 271, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under andra huvudtiteln för täckande av vissa förskott.

Dessa propositioner bordlades på begäran.

§ 17.

*Ang.
viss utredning
rörande för
kommunala
ändamål
avsedda
byggnader.*

Slutligen upptogs till behandling andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning om, i huru stor utsträckning byggnader, som äro avsedda för kommunala ändamål och disponeras av kommunerna, ägas av enskilda eller bolag m. m.

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 259, hade herr Karlsson i Sandviken hemställt, det riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, i hur stor utsträckning byggnader, som vore avsedda för kommunala ändamål samt disponerades av kommunerna, ägdes av enskilda eller bolag, samt att, därest denna utredning gäve vid handen nödvändigheten av en komplettering av expropriationslagen att omfatta även expropriation av byggnader för kommunala ändamål, Kungl. Maj:t fortast möjligt måtte framlägga proposition i ämnet.

Utskottet hemställde, att andra kammaren måtte för sin del besluta, det riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, i hur stor utsträckning byggnader, som vore avsedda för kommunala ändamål samt disponerades av kommunerna, ägdes av enskilda eller bolag.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Olsson* i Rösta, *Sundling*, *Svensson* i Långelanda, *Bergström* i Bäckland och *Brännström*, vilka yrkat avslag å motionen.

Sedan uskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr *Olsson* i Rösta: Herr talman! Då jag är en av de fem reservanterna i utskottet, skall jag be att få yttra min ståndpunkt till den här frågan. Herr Karlsson hemställer i sin motion om utredning i hur stor utsträckning byggnader, som äro avsedda för kommunala ändamål samt disponeras av kommunerna, ägas av enskilda eller bolag, samt att, därest denna utredning giver vid handen nödvändigheten av en komplettering av expropriationslagen att omfatta även expropriation av byggnader för kommunala ändamål.

Kungl. Maj:t fortast möjligt måtte framlägga proposition i ämnet. Motionären framhåller i sin motivering, att den nuvarande expropriationslagen lämnar en lucka öppen, som torde vara nödvändig att fylla fortast möjligt, samt att det utgör en stor olägenhet för kommunens vidkommande, att den ej är ägare till dessa byggnader, ty därigenom skulle dess verksamhet, om det gällde nödiga förändringar av lokalerna, också hämmas. Då motionen behandlades inom utskottet, framhölls det, att hus, däri skolor voro inrymda och vilka hus ägdes av bolag eller enskilda, förekommo i ganska stor utsträckning, men att däremot någon olägenhet därav icke påvisats, ej ens av motionären själv. Min uppfattning är den, att detta förhållande i många fall snarare är till fördel för kommunerna, som därigenom få möjlighet att bygga några skolhus mindre. Om t. ex. lagen ändrades i den utsträckning motionären tänkt sig, torde det nog icke bli så många vare sig bolag eller enskilda, som skulle vilja upplåta husrum åt eller bygga lokaler för skolor. Kanhända skulle en sådan ändring av expropriationslagen omöjliggöra, vad som nu på sina håll förekommer synnerligen i industricentra, att bolagen bygga och tillhandahålla skolhus. Därom har även utskottet, liksom flertalet utskottsledamöter, varit ense, att behovet av ändring i expropriationslagen angående sådana byggnader icke skulle föreligga. Det är därför, synes det reservanterna, tämligen meningslöst och opåkallat att, om man ej går med på motionens syfte, ändå besvara Kungl. Maj:t med en utredning i förevarande fall. Vill skolöverstyrelsen ha en utredning, varom här är fråga, läser den nog själv kunna åstadkomma en sådan utan att besvara Kungl. Maj:t med skrivelse därom.

Ang.
viss utredning
rörande för
kommunala
ändamål
avsedda
byggnad-
r.
Forts

Jag vill även påpeka, att i motionen ej nämnes ett ord om skolhus, utan var det under överläggningarna inom utskottet dessa kommo att bli huvudspörsmålet, som åstadkom remiss till skolöverstyrelsen.

Jag skall även be att få nämna, att vid innevarande års riksdag väckts en motion, nr 4 i andra kammaren av herr Moberger m. fl., remitterad till kammarens tillfälliga utskott nr 1, som går ut på, att staten bl. a. skall lämna bidrag till skolhusbyggen i likhet med vad som sker med lärarnas avlöning; och min uppfattning är den, att, om nämnda motion vinner kammarens bifall, det även torde bli lämpligt att i sammanhang därmed begära den nu föreslagna utredningen, som jag tror ingen då kommer att motsätta sig.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka avslag så väl å motionen som den föreslagna begäran om utredning.

Herr Möller: Herr talman! Jag vill påpeka, att det inte är av någon större vikt, vilket beslut, som här må fattas. Jag måste dock säga, att jag ej kan förstå, vad det skall tjäna till att motsätta sig kravet på utredning i detta avseende, när man dock vet, att det faktiskt finnes många fall av den beskaffenhet, som i motionen framhålles. Det har också inom utskottet klargjorts, att det i själva verket är en rätt ofta förekommande företeelse det här är fråga

*Ang.
viss utredning
rörande för
kommunala
ändamål
avsedda
byggnader.
(Forts.)*

om. Under sådana omständigheter tyckte vi inom utskottet, att det kunde åtminstone vara bra att få reda på hurudana förhållandena äro på detta område. Vi ha endast ansett, att den synpunkt, som folkskolöverstyrelsen har framlagt i sitt lilla utlåtande, är riktig, och att det sålunda kan vara ett allmänt intresse att få kännedom om hur det förhåller sig på det här området.

Däremot ha vi inte velat gå med på att sammankoppla denna fråga med frågan om en eventuell ändring i expropriationslagstiftningen just därför, att även vi betraktade det såsom en fördel i vissa fall, att bolag upplåta lokaler till kommunerna och dessa därmed besparas kostnader för uppförande speciellt av skolhusbyggnader.

Som sagt: det kan icke, såvitt jag förstår, anföras något rimligt skäl för att man skulle motsätta sig att taga reda på hur det är ställt i landet på denna punkt.

Det är klart, säger nu utskottets vice ordförande, att folkskolöverstyrelsen själv kan göra en sådan utredning. Men om nu riksdagen uttalar sig mot en utredning, är det naturligtvis ej så lätt för Kungl. Maj:t att ändå låta verkställa den genom överstyrelsen.

Jag finner det vidare egendomligt, att motionären förutsätter, att man skulle i samband med en annan motion, väckt under denna riksdag, kunna vara med om bifall till ett förslag i denna riktning, under det man däremot nu icke borde bifalla ett direkt yrkande om utredning i saken.

Jag tillåter mig alltså att, med hänvisning till att det är ett allmänt intresse att få kännedom om hur det förhåller sig med äganderätten till de kommunala byggnaderna, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Sundling: Herr talman! Inom utskottet fäste jag mig genast vid ifrågavarande motion. Grundtanken i densamma är, att man vill fylla en lucka i expropriationslagen, varför den hänvisar endast till sådana lokaler, som ägas av enskilda eller bolag. Det nämnes i motionen, att det medför stora olägenheter för kommunerna att ej äga dessa byggnader huvudsakligast därför, att man hindras att vidtaga nödiga förändringar i lokalerna för tidsenliga behov. Det är tydligen motionärens tanke härvidlag, att om ett skolhus skulle befinnas passa för något annat ändamål än som de avsett, vilka byggt eller upplåtit skolhuset, borde det få ändras till något dylikt »tidsenligt» behov, som han uttrycker sig.

Utskottet har grundat sitt utlåtande på skolöverstyrelsens uttalade önskan om en utredning i denna sak. Även utskottet har i sin slutkläm sagt ifrån, att den ifrågavarande utredningen endast skulle gälla byggnader, som ägas av enskilda eller bolag. Det är ju dock de flesta bekant, att det finns en hel del andra ägare till dylika byggnader, som upplåtas till skolhus. Det finns sålunda en mängd ekonomiska sammanslutningar, nykterhetsföreningar, religiösa sammanslutningar m. fl., vilka upplåta lokaler till skol-

ändamål. Vad har då skolöverstyrelsen för nytta av att få en utredning gjord, som endast omfattar bolags och enskildas upplåtelser? Jag kan ej finna, att en sådan utredning kommer att göra synnerligen stort gagn ur skolsynpunkt, och jag måste beklaga, att skolöverstyrelsen ej själv kan åstadkomma en statistik över ägarna till landets skolhus, utan att Kungl. Maj:t skall besväras med en skrivelse i en så enkel sak som denna.

*Ang.
viss utredning
rörande för
kommunala
ändamål
avsedda
byggnader.
(Forts.)*

Jag vill alltså, på de skäl jag anfört och då jag därtill finner, att motiven i sina grundtankar inkräktar på äganderätten mer än jag kan vara med om, be att få yrka avslag såväl på motionen som på utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr vice talmanen propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag å såväl berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr vice talmannen sig anse den förra propositionen hava flertalets mening för sig. Som votering likväl begärdes, uppsattes, justerades och anslogs en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller fjärde tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 3. röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl utskottets berörda hemställan som den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen utföll med 49 ja mot 45 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 18.

Herr *Karlsson* i Surte avlämnade en motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 179, angående försäljning av vissa kronoegendomar och upplåtande av lägenheter från sådana egendomar.

Denna motion, som erhöll ordningsnumret 349, bordlades.

§ 19.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 5 A, angående regleringen av utgifterna under riksstatens för

år 1920 femte huvudtitel, innefattande anslagen till sjöförsvarsdepartementet;

nr 5 B, angående regleringen av utgifterna under tilläggsstatens för år 1919 femte huvudtitel, innefattande anslagen till sjöförsvarsdepartementet;

nr 34, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående uppförande å ordinarie stat av den vid arméns verkstäder eller eljest vid armén anställda, ständigt behövliga civila personal;

nr 35, i anledning av väckta motioner om ersättning till ingenjören G. Ericsson för liden förlust vid uppförande av kasernetablissemang för Västgöta regemente;

nr 36 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder för ordnande av postpersonalens i Stockholm bostadsfråga;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande för järnvägsstyrelsen att utgiva ersättning i anledning av järnvägsolyckan vid Getå jämte en i ämnet väckt motion; och

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gemensamt rörelsekapital för statens vattenfallsverks fastighetsförvaltning m. m.;

bankoutskottets memorial, nr 24, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bankoutskottets utlåtande nr 20 angående fullmäktiges i riksbanken förslag om personligt lönetillägg till förvaltaren vid Tumba bruk, civilingenjören J. Vestergren;

första lagutskottets memorial, nr 13, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande första lagutskottets utlåtande nr 10 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt till litterära och musikaliska verk, lag om rätt till verk av bildande konst samt lag om rätt till fotografiska bilder ävensom i ärendet väckta motioner; samt

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av dels väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående framställande av vissa krav från Sveriges sida vid de internationella uppgörelserna efter kriget dels motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående initiativ till internationell överenskommelse vid fredsuppgörelserna för betryggande av nationella minoriteters rättigheter inom vissa statsamfund m. m.

§ 20.

Justerades protokollsutdrag.

§ 21.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Lindman</i>	under den 21 mars,			
» <i>Magnusson</i> i Tumhult	» 7 dagar fr. o. m. den 22 mars,			
» <i>Westman</i>	» 8 » » »	» 21 »		
» <i>Andersson</i> i Prästbol	» 6 » » »	» 20 »		
» <i>Hedström</i>	» 3 » » »	» 20 »		
» <i>Mossberg</i>	» 9 » » »	» 21 »		
» <i>Osberg</i>	» 5 » » »	» 20 »		
» <i>Elisson</i>	» 10 » » »	» 20 »		
» <i>Svedberg</i>	» 8 » » »	» 20 »		
» <i>Alvin</i>	» 2 » » »	» 20 »		
» <i>Hellberg</i>	» 8 » » »	» 22 »		
» <i>Jönsson</i> i Slatåker	» 6 » » »	» 24 »		
» <i>Månsson</i> i Erlandsro	» 6 » » »	» 24 »		
» <i>Brngtsson</i> i Norup	» 9 » » »	» 20 »		
» <i>Igel</i>	» 6 » » »	» 26 »		
» <i>Hansson</i> i Rättvik	» 5 » » »	» 21 »		
» <i>Schill</i>	» 6 » » »	» 21 »		
» <i>Bäcklund</i>	» 12 » » »	» 20 »		
» <i>Karlsson</i> i Vätö	» 10 » » »	» 21 »	och	
» <i>Waldén</i>	» 8 » » »	» 21 »		

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,29 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Torsdagen den 20 mars.

Kl. 3 e. m.

§ 1.

Herr talmannen yttrade: Vid gårdagens plenum förelåg sjukbetyg ifrån en av kammarens ledamöter, herr Odqvist, och i dag bringas vi det beklämmande budskapet, att herr Odqvist lämnat oss för alltid. Genom ingången dödsattest meddelas, att han helt hastigt avlidit.

Herr Odqvist tillhörde den äldre gruppen av kammarens ledamöter, och genom sin långa riksdagsverksamhet har han blivit i tillfälle att nedlägga ett ärligt och gott arbete. Hos honom mötte man den klara blicken och det fasta, energiska strävandet att efter sin åskådning nå det bästa. Det är sådana män, som krävas i vårt politiska arbete, och därför blir saknaden efter honom så mycket djupare och tomrummet så mycket större. Måtte vi lysa frid över hans minne, ett minne, som säkerligen länge skall leva bland riksdagens ledamöter och framförallt bland denna kammares medlemmar.

Den till kammaren inkomna dödsattesten, som härefter upplästes, var av följande lydelse:

Att ledamoten av riksdagens andra kammare herr Gustaf Odqvist avled i dag klockan 4.27 e. m., intygas härmed på heder och samvete.

Stockholm den 19 mars 1919.

K. A. Odqvist,
legit. läkare.

På hemställan av herr talmannen beslöt kammaren att jämlikt § 28 riksdagsordningen till Konungen ingå med anmälan om den inom kammaren uppkomna ledigheten; och blev ett i sådant avseende på förhand uppsatt skrivelseförslag, som nu upplästes, av kammaren godkänt.

§ 2.

Herr statsrådet *Rydén* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner: nr 216, angående understöd åt förre eldaren och maskinisten vid högre latinläroverket å Norrmalm i Stockholm G. S. Stenius;

nr 221, angående provisorisk löneroglering åt tjänstemän vid de ecklesiastika konsistorierna;

nr 232, angående omreglering av folkskolinspektionsområdena samt löne- och pensionsreglering m. m. för folkskolinspektörer;

nr 233, angående ökat statsbidrag till uppfostringsanstalter för vanartade och i sedligt avseende försummade barn m. m.;

nr 234, angående utvidgning av tomt för nybyggnad åt hantverksskolan i Kristinehamn för blinda m. m.;

nr 267, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under fjärde huvudtiteln för bestridande av merkostnader för vissa ändringsarbeten vid garnisonssjukhuset i Stockholm;

nr 217, angående tilläggsanslag till fullbordande av arbetet med utläggning av ytterligare ett järnvägsspår mellan Rönninge och Järna m. m.;

nr 223, angående medgivande för hospitalsläkaren P. H. N. Sjöbring och hospitalssysslomanne E. O. Högerberg att komma i åtnjutande av de från och med år 1919 fastställda avlöningsförmåner för läkar- och kontorspersonalen vid statens hospital och asyler;

nr 239, angående understöd för uppförande av bostadshus med smålägenheter;

nr 250, angående förhöjt statsbidrag till vissa alkoholistanstalter;

nr 248, med förslag om ändring av § 10 mom. 1 i telefonreglementet den 29 november 1915;

nr 249, angående utbyte av den till länslasarettet i Västerås upplåtta mark mot viss nämnda stad tillhörig donationsjord;

nr 260, angående ordnande av den kvinnliga sjukvårdspersonalens utbildning och arbetsförhållanden samt angående statsbidrag för anställning av distriktssköterskor;

nr 261, med förslag dels till förordning om ändrad lydelse av §§ 10 och 12 i lasarettstadgan den 18 oktober 1901, dels ock till förordning om ändrad lydelse av §§ 2 och 3 i sjukstugestadgan den 18 oktober 1901;

nr 296, angående pension för postmästaren av klass 1 B Johan Louis Westerståhl;

nr 243, med förslag till ändrad lydelse av 2 § 4:o och 3 § tryckfrihetsförordningen;

nr 285, med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 26 april 1918 om förfogande över viss egendom under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden;

nr 286, med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 30 april 1918 om fastställande av högsta pris å vissa varor under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden m. m.;

nr 287, med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 19 juni 1917 med vissa bestämmelser mot oskäligen pris under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden;

nr 288, med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 17 april 1916 angående vissa utfästelser rörande införsel och utförsel av varor m. m.;

nr 289, med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 28 mars 1917 om förbud i vissa fall mot överlåtelse av fartyg eller andel däri eller upplåtelse av fartyg, så ock mot förvärf av aktie i aktiebolag, som äger fartyg eller andel däri;

nr 290, med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 28 mars 1917 om förbud i vissa fall mot fortskaffande av gods med svenskt fartyg mellan utrikes orter m. m.;

nr 240, med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall medgiva riksbanken viss ökad sedelutgivningsrätt;

nr 251, med förslag till förordning om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror;

nr 252, med förslag till förordning om ändrad lydelse av §§ 3, 7 och 12 i förordningen den 13 december 1912 angående tullrestitution i vissa fall vid återutförsel av utländsk vara;

nr 254, med förslag till förordningar om ändrad lydelse av §§ 16, 17, 18 och 20 i förordningen om frihamn den 15 november 1907 samt om ändrad lydelse av § 19 mom. 1 i förordningen om frilager den 20 december 1912;

nr 264, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 19 § i förordningen den 19 november 1914 om arvskatt och skatt för gåva;

nr 268, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 1 mom. 2 i förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrivning;

nr 293, angående anslag till täckande av kostnader för kol och olja, som åtgått för fri bogsering genom Falsterboleden;

nr 295, angående anvisande av ytterligare medel till uppförande av nybyggnad för patent- och registreringsverket m. m.;

nr 294, angående anvisande av medel för beredande av tilläggspensioner under år 1919 åt pensionstagarna vid handelsflottans pensionsanstalt;

nr 218, angående ändrat förfaringssätt beträffande emottagande och utbetalande av medel, som genom befälets försorg för manskap vid armén eller marinen insättas i postsparbanken;

nr 222, med förslag angående ändrade grunder för beskattning av kooperativa föreningar;

nr 301, med förslag till förordning om ändrad lydelse av § 1 mom. 1, § 6 mom. 1 och § 8 mom. 1 i förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrivning m. m.;

nr 306, angående anvisande av medel för underhåll och vård under år 1919 av de s. k. Drottningholmsbroarna;

nr 307, angående anvisande av medel till reseunderstöd för år 1920 åt dels personer, som önska i främmande länder förvärva ökad insikt och skicklighet i vad till bergshanteringen hör, dels ock teoretiskt och praktiskt bildade tekniker, som icke ägna sig åt bergshanteringen;

nr 106, angående vissa egnahemsväsendet berörande frågor;

nr 263, angående höjning i arvodena till avvitringslantmätare;

nr 266, angående pension åt extra lantmätaren J. A. Lundströms änka A. A. Lundström;

nr 279, angående pension åt gårdssmeden vid Ultuna egendom C. Carlssons änka A. S. Carlsson, född Strömberg;

nr 291, med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 och 35 §§ i lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet;

nr 292, med förslag till lag om ödebygdsvägar;

nr 312, angående anslag till undervisning i trädgårdsskötsel;

nr 313, angående försäljning av kronans andel i Elinghemms myr i Gottlands län;

nr 314, angående försäljning av vissa områden av kronoegendomen Näs kungsgård nr 1 jämte Ytternora nr 1 och Bergsgärdet nr 1 i Kopparbergs län;

nr 315, angående utbyte av mark mellan kronan och Klosters aktiebolag;

nr 316, angående åtgärder till främjande av linodling och linberedning m. m.;

nr 317, angående driftkostnader under år 1920 för egnahems-lånefonden; och

nr 318, angående pensionsunderlag för länsveterinärer.

Samtliga dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 3.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionerna:

nr 219, angående tillfällig löneförbättring åt viss personal vid marinen; och

nr 220, angående särskild tjänstårsberäkning i fråga om tillfällig löneförbättring för vissa underofficerare av 2:a graden vid kustartilleriet;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 201, angående godkännande av en mellan Sverige och Norge avslutad konvention rörande flyttlapparnas rätt till renbetning;

nr 202, med förslag till lag innefattande bestämmelser i anledning av konventionen den 5 februari 1919 mellan Sverige och Norge angående flyttlapparnas rätt till renbetning; och

nr 269, med förslag till lag med vissa bestämmelser mot illojal konkurrens m. m.;

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 270, med förslag till ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen; samt

till statsutskottet propositionen, nr 271, angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under andra huvudtiteln för täckande av vissa förskott.

§ 4.

Herr *Karlssons* i Surte på kammarens bord liggande motion nr 349, som nu föredrogs, remitterades till jordbruksutskottet.

§ 5.

Statsutskottets härfpå föredragna utlåtanden nr 5 A, 5 B och 34—38 bordlades åter.

§ 6.

Vidare föredrogs bankoutskottets memorial, nr 24, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bankoutskottets utlåtande nr 20 angående fullmäktiges i riksbanken förslag om personligt löne-tillägg till förvaltaren vid Tumba bruk, civilingenjören J. Vester-gren.

Den i detta memorial föreslagna voteringspropositionen godkändes.

§ 7.

Härefter föredrogs, men blevo ånyo bordlagda första lagutskottets memorial nr 13 och andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande nr 6.

§ 8.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen angående tilläggsstat för år 1919 under rubrik utgifter för kapitalökning gjorda framställning i fråga om anslag för inköp för postverkets räkning av fastighet i Västanfors;

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under fjärde huvudtiteln för bestridande av kostnader, som kunna bliva en följd av uppskjutande tillsvidare av de för närvarande pågående arbetena å uppförande av kasernetablissemang för Södra skånska infanteriregementet;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående be-redande av medel för färdigställandet av torpeder till jagarna Wrangel och Wachtmeister; samt

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts under sjunde huvudtiteln av propositionen om tilläggsstat för år 1919 gjorda framställning om inköp av vissa fastigheter i kvarteret Mercurius samt fastigheterna nr 6 i kvarteret Rosenbad i Stockholm.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Till bordläggning anmälades sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående inkallande av värnpliktiga för fullgörande av viss tjänstgöring utom landets gränser; och

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anvä-
sande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under tredje huvudtiteln
för bestridande av kostnader för utförande av vissa demolerings-
arbeten å Åland.

§ 11.

Justerades protokollet för den 14 innevarande mars.

§ 12.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Jönsson</i> i Boa	under 2 dagar fr. o. m. den 21 mars,
» <i>Borg</i>	» 7 » » 21 »
» <i>Carlsson</i> i Frosterud	» 8 » » 22 »
» <i>Larsson</i> i Ångebäck	» 10 » » 22 »
» <i>Eliasson</i>	» 10 » » 22 »
» <i>Hagman</i> i Domnarvet	» 9 » » 22 »
» <i>Lovén</i>	» 6 » » 23 »
» <i>Johansson</i> i Rimforsa	» 11 » » 21 » och
» <i>Strid</i>	» 3 » » 21 » .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,26 e. m. för att åter sammanträda kl. 8 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

In fidein
Per Cronvall.

Torsdagen den 20 mars.

Kl. 8 e. m.

Fortsattes det på middagen började sammanträdet; och tjänstgjorde jämlikt herr talmannens förordnande undertecknad vid protokollet.

§ 1.

Till bordläggning anmäldes sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion med föranledande av Kungl. Maj:ts propositioner nr 256 angående anvisande av anslag å tilläggsstat för år 1919 under tredje huvudtiteln för bestridande av kostnader för utförande av vissa demoleringsarbeten å Åland samt nr 257 med förslag till lag angående inkallande av värnpliktiga för fullgörande av viss tjänstgöring utom landets gränser.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 8,5 e. m.

In fidem
Martin Seth.